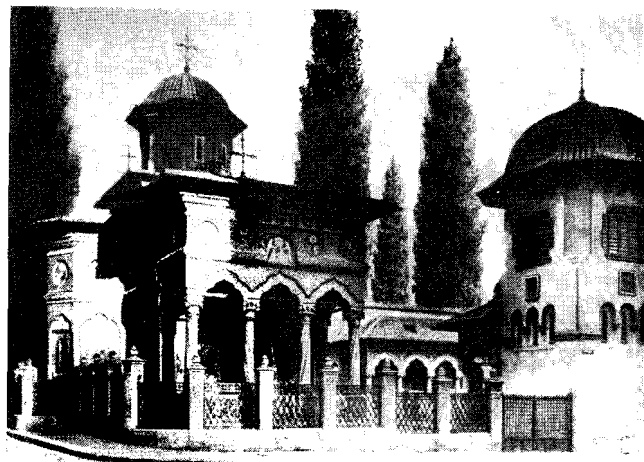

BUKUREŠT, Sveučilište

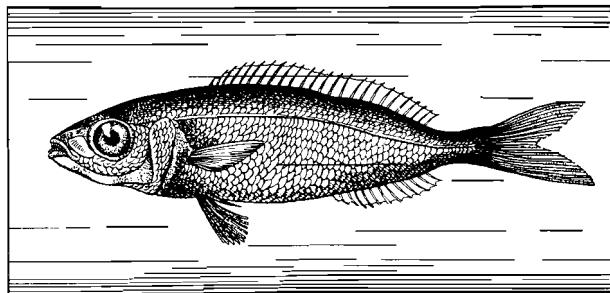

BUKUREŠT, Biserica (crkva) Stavropoleos

svršetak rata. Pitanje sjeverne Dobrudže ostade neriješeno; njezino dodjeljenje Bugarskoj trebalo je provesti tek nakon sporazuma s Turskom i nakon uređenja pitanja željeznice i luke Constanza, a time je Bugarska bila nezadovoljna.

LIT.: T. Niemayer i K. Strupp, *Die völkerrechtliche Urkunden des Weltkrieges*, VI.; *Die Friedensschlüsse 1918—1921*, Jahrbuch des Völkerrechts, VIII., München-Leipzig 1922; O. Czernin, *Im Weltkriege*, Berlin 1919; K. Helfferich, *Der Weltkrieg*, III., Berlin 1919; K. F. Novak, *Der Sturz der Mittelmächte*, München 1921. J. N.

BUKVA (*Box boops*), morska riba koštunjača iz por. špara; valjkasta tijela, naraste 25—40 cm, gore zelenkasto žuta, dolje srebrnasto sjajna, sa tri do četiri pozlaćene uz-

BUKVA

dužne pruge sa strana. U lednoj peraji ima mnogo tvrdih šipčica, repna joj je peraja veoma rašljasta, a malena usta produžena i oči velike. Hrani se morskim biljem i stoga ima dugačko crijevo. Vrlo obična riba u Jadranu, jede se, iako joj meso nije cijenjeno. K. B.

BUKVA, *Fagus*, rod drveća iz porodice žirnjača (v.); to je listopadno drveće jednostavnog, dvorednog lišća, tanke i glatke kore, trouglatih plodova, od kojih su po 2 u kupuli obrasloj bodljikavim ljuskama. Kupula puca na četvero.

BUKVA

1. grančica s muškim i ženskim cvjetovima, 2. plod, 3. pup

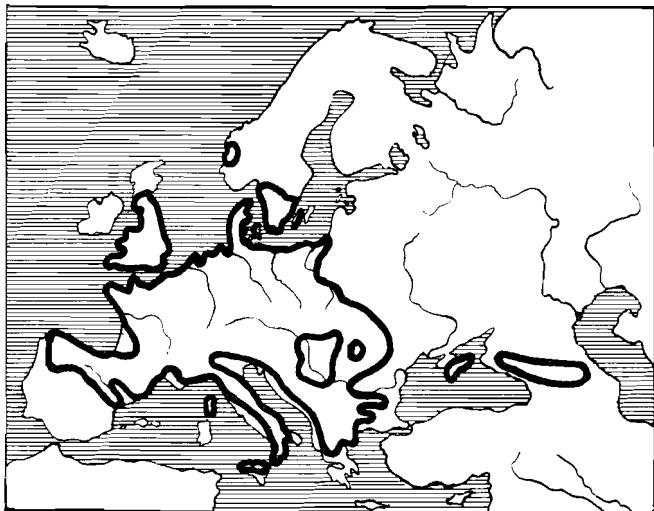
Ovome rodu pripada 9 vrsta, koje rastu u sjevernom umjerenom pojasu.

Obična bukva, *Fagus silvatica* L., do 30 m visoko drvo, ovalnog, 5—10 cm dugog lišća, koje je u sredini najšire, valovita, čitava, ali fino dlakava ruba, sa 5—9 pari lisnih žila. Pupovi su dugački, vretenasti, od grančice pod 45° otklonjeni. Kora debela je pepeljasto siva, samo kod nekih primjeraka ispuca poput hrastove (*var. quercoides* Persoon). Muški se cvjetovi nalaze u klupčastim visećim resama, na dugom i svilenasto dlakavom dršku. Prašnika ima 10—12. Ženski su cvjetovi u dvočlanim uspravnim dihajizijama. U kupuli su po 2 ženska cvijeta. Čekinjaste ljuske kupule u zreлом stanju dosta su tvrde i ušiljene. Plodovi su glatki, sjajni i jestivi. B. klije s 2 debela kotiledona, koji su ozdo bjelkasti. Počinje radati u dobi od 40 g. Raste u srednjoj Evropi. Kod nas je najraširenije šumsko drvo. Raste posvuda u brdskim i planinskim krajevima, osim primorja. Čini često gornju granicu šume, te je u tom slučaju klekasta. Izgrađuje vrlo značajnu i rasprostranjenu zadrugu bukove šume (*Fagetum silvaticae croaticum* Horv.). U parkovima se uzgajaju njezine odlike: crvena b., *var. purpurea* (lišće grimizno-crveno), te tužna b., *var. pendula* (grane vise), kao i američka b., *F. grandifolia* Ehrh. (lišće napiljena ruba).

Na Kavkazu i Krimu i u istočnim i srednjim dijelovima Balkanskog poluotoka raste kavkaska b., *F. orientalis* Lipsky, kojoj je lišće 6—12 cm dugo, u gornjoj trećini najšire, sa 7—10 pari lisnih žila. Peteljka lista duža je nego kod obične b., a kupula obrasla čekinjama. M. A.

Uzgojna svojstva. B. uspijeva u klimi, gdje zime nisu preostre ni ljeta odveć suha. Bolje joj prema tome odgovaraju krajevi oceanske klime od krajeva izrazito kontinentalne klime. U mladosti je vrlo osjetljiva na kasne mrazove i sušu, te u tom pogledu ide u najnježnije listače. Kasni mrazovi oštećuju joj mlado lišće i cvjetove, radi čega joj je urod dosta rijedak. U blažoj klimi potpuno urodi svake 5.—10. god., a u hladnijoj svake 8.—15. god. Korijenje joj je plitko do srednje duboko (30—50 cm), tako da lako stradava od suše. Raste dobro po brežuljcima i bregovima, a osobito joj prijaju vlažniji i hladniji položaji. Na sjevernoj granici prirodnog areala raste i u ravninama. U njezinu gornjem području pridružuje joj se jela, a u još višim položajima smreka. Ovakve mješovite šume pokrivaju veće površine u planinama Gorskog Kotara, Like, Bosne i Hercegovine. U mnogim našim planinama čini gornju granicu šume.

B. raste na plodnom i dosta svježem tlu. Na mršavijim tlima raste, ako su dovoljno svježa. Nema je na tlu, gdje se stalno zadržava voda i gdje se razvio kiseli humus, a nema je ni na suhim pjeskovitim tlima. Pomladak se najbolje održi u zaštiti krošanja starijeg drveća. B. podnosi veliku zasjenu, više nego i jedna druga listača. Dakako, da na slabijem tlu i na hladnijem dijelu svojeg areala traži više svjetla. Bukove su sastojine do visoke dobi dobro sklopljene i guste, a tlo im je dobro zaštićeno. B. dobro popravlja tlo. Ono je u bukovim šumama mrvičasto, prozračno i plodno. U nepovoljnim klimatskim prilikama, odnosno na nepovoljnom staništu, remeti se normalna rastvorba šušnja i stvara se sirovi humus.

RASIRENJE OBICNE I KAVKASKE BUKVE

Bukove šume pomlađuju se uglavnom prirodnim putem, i to oplodnom ili prebornom sječom. Na osami ostavljena stabla lako ruše jači vjetrovi, a kora im stradava od sunčara. Bukove se šume sijeku u dobi od 80—120 godina. Tada iznosi drvena masa na 1 hektaru srednje dobroga tla 500—650 m³. Izbojnost bukve iz panjeva je slaba i kratkotrajna, jer panjevi brzo trunu, naročito u hladnijim klimama. Radi toga bukovih panjača ima samo u toplijoj klimi. — Među kukcima ima b. malo opasnih štetnika. Od gljiva štetna joj je bolest supki i bolest drva zvana piravost.

Bukva izgrađuje na području svoga areala nekoliko samostalnih, geografski odijeljenih zadruga. One se odlikuju cijelim nizom zajedničkih vrsta i pripadaju posebnoj svezi bukovih šuma (*Fagion silvaticae* Pawl.), kojoj pripada i znatan broj šuma hrasta kitnjaka i običnog graba. Bukove su šume jednoliko građene, od drveća preteže najčešće sama bukva, kojoj se pridružuje po koji gorski javor i

javor mliječ. Samo u višim pojasima združuje se bukva s jelom i izgrađuje miješane šume. I sloj je grmlja redovno slabo razvijen, najčešći su širokolisna kurikovina, crvena kozja krv i obični likovac. Naprotiv je obilno razvijeno nisko rašće. U sjenovitoj, dovoljno vlažnoj šumi, na povoljnom humoznom tlu raste veoma veliki broj vrsta. Napose su razvijene proljetnice s trajnim podzemnim dijelovima, lukovicama, podancima i gomoljima, koje se razvijaju prije nego li bukva svojom gustom krošnjom posve zastre tlo.

Od svih zadruga, u kojima preteže bukva, ističe se obiljem značajnih vrsta hrvatska bukova šuma (*Fagetum silvaticae croaticum* Horv.), koja zaprema kod nas velike površine i raspada se u gorsku bukovu šumu, miješanu šumu bukve i jele i predplaninsku bukovu šumu (→ Hrvatska, biljni svijet).

Bukovina (drvo bukve) je finih pora, s mnogo širokih sržnih trakova, crvenkasto žuta, bakuljava, t. j. srž joj je iste boje kao bijel. Kod nje je česta nepravna srž ili crveno srce (→ griješke drveta). B. je tvrda, cjepka, lako se obrađuje, a parena dobro se savija; male je nosivosti, elastičnosti i trajnosti. Jako se uteže i vitla. Upotrebljava se u proizvodnji ukočenog drva (šperploča), u građevnom stolarstvu, za želj. pragove (koji se moraju impregnirati), za taracanje cesta, za rudničko drvo, za pokućstvo (Thonet-pokućstvo iz savijene bukovine), u kolarstvu, bačvarstvu, te inače u kućanstvu. Drvo ravno, zdravo i uskih pravilnih godova upotrebljava se u proizvodnji aeroplana i muzičkih instrumenata. U novije doba b. se iskorišćuje za proizvodnju celuloze. Ona je vrlo dobro ogrjevno drvo. Pougljivanjem u žeznicama daje odličan ugljen. Suhom destilacijom daje drveni ocat i katran. Iz bukvice dobiva se jestivo ulje (50 kg bukvice daje 10 l ulja). Kompresijom b. dobiva se lignost, koji je dvostruko veće spec. težine od b., a upotrebljava se u strojarstvu za ležaje, zupce i sl. Tehnička svojstva b.: srednja spec. tež. 0,69 g/cm³, volumno utezanje 17,6%, čvrstoća pritiska 530 kg/cm², natezanja 1350 kg/cm², savijanja 1050 kg/cm² i tvrdoća 780 kg/cm². I. H-t.

BUKVAR → Početnica.

BUKVICA (plod bukve), služi u području bukovih šuma za hranidbu svinja (u koliko je svinjogojstvo jače razvijeno). Radi debele neprobavljive ljuske (oko 33% ploda) smanjena je hranidbena vrijednost bukvice. Za jednopaparka je bukvica otrovna. Svinje se gone na pašu u bukovu šumu, gdje ostaju, dogod ima bukvice, ili dok ne zapadne dubok snijeg, te je ispod njega ne mogu pronaći. B. daje mekanu slaninu (ali vrlo aromatičnu), pa je stoga potrebno dotovljavanje ječmom ili kukuruzom. I. Š.

BUL, 1. trupac, ispiljen u neokrajčane piljenice jednake debljine. U bulu su piljenice poredane onako, kako su bile u trupcu u času piljenja, te su povezane. B. je dug od 3 m na više.

2. Drveni intarzijski radovi kombinirani s metalom. Tu je vrlo važna tekstura i prirodna boja drveta. I. H-t.

BULA (tur. »strina«). 1. Kršćani zovu udatu muslimanku bula; 2. učiteljica u mektebu zvaše se u Bosni bula, a u Hercegovini hōdža; 3. šegrti su zvali ženu svoga majstora bula. U sva tri značenja danas se vrlo rijetko čuje. H. K.

BULA (u sredovj. lat. »bullac«) označuje kovinski otisak pečata, koji je služio za potvrdu državnih isprava, zatim kutijicu s pečatom, koji je visio na ispravi, a konačno i samu ispravu. Zato se kod nekih naših pisaca javlja naziv »pečatnica«. Izraz se kadšto upotrebljava i za ispravu, koje su izdavali carevi i kraljevi, osobito kad je riječ o »zlatnim bulama«, ali najčešće služi za naziv onih svećanih papinskih isprava, u kojima se radi o važnim stvarima, a razlikuju se od isprava za manje važne stvari, nazvanih breve (v.). Na papinskim je bulama pečat redovito od kovine, na prednjoj strani (antica) ima sliku prvih apostola Petra i Pavla, a na stražnjoj (postica) ime pape, koji izdaje ispravu. Bule, kojih se predmeti rješavaju u konzistoriju, nose potpis pape i kardinala, a zovu se *bullae consistoriales*. Izdaje li papa ovakve bule u doba između svog izbora i krunidbe, na stražnjoj strani pečata nema njegove slike (t. zv. polubule). Kod isprava, kojima su se podjeljivale milosti, pečat je visio na vrpci od bijele ili crveno-žute svile, a kod drugih na običnoj sivkasto vrpci. Sastavljene su latinskim jezikom, a neke, koje bijahu namijenjene grčkom svijetu, i grčkim. Na početku je ime pape s dodatkom *servus servorum Dei*. Stil ima svoj ustaljeni oblik; neki se određeni nazivi i oznake redovito ponavljaju. Bule se obično citiraju po početnim riječima. Lav XIII. ukinuo je 29. XII. 1878 upotrebu čvrste pergamene i gotskog pisma,

BUKOVA SREDNJE DOBNA ŠUMA

a viseći olovni pečat zamijenio utisnutim crvenim pečatom sa slikom prvih apostola i s imenom dotičnog pape. Olovni je pečat ostavio u upotrebi kod osobito svečanih i važnih odluka. Bule se sada izrađuju u uredu Cancellaria apostolica, a samo neke (o podjeljivanju nižih papi pridržanih nadarbina) u drugom uredu, koji se zove *dataria*. Kad papinske bule zahvaćaju u pitanje nekog državnog područja, redovito im treba odobrenje dotičnog državnog poglavice.

Naziv *bula* ne javlja se prije 13. st., ali isprave, koje imaju neke oznake bula, osobito s obzirom na pečat, sežu već u 7. st. Kako pod taj naziv dolaze vrlo različiti dokumenti, kao uredbе, povlastice, pisma, nalozi i drugo, tako su vrlo različiti i nazivi, pod kojima se javljaju. *Liber diurnus Romanorum pontificum*, zbirka formulara za poslovanje rimske kurije (7./8. st.), pozna kao glavne nazive: *constitutum, decretum, privilegium apostolicum, praeceptum, praeceptio, praecipionis pagina, epistola*, a isto se tako različiti nazivi javljaju i u samim dokumentima i u uputama za sastavljanje isprava (ars dictandi). Uglavnom se bule mogu podijeliti u *privilegia* i *litterae* ili, prema duhu terminologije benediktinaca, u *bullae maiores* i *bullae minores*. Ova zadnja podjela nije udešena prema važnosti predmeta, nego prema više ili manje svečanim diplomatskim formulama. Privilegia su najsvetiji akti papinske kurije, kojima se podjeljuju ili štite imuniteti i posjedi crkava. Litterae su jednostavnije; pismo i teksta i protokola od jedne je ruke. Na početku je papino ime s naslovom *episcopus servus servorum Dei* i s pozdravom *salutem et apostolicam benedictionem*, a na kraju jednostavno datiranje.

Najznamenitije su papinske bule: *Clericis laicos* i *Unam sanctam* Bonifacija VIII. od 1296 i 1302 protiv francuskoga kralja Filipa Lijepoga; *In coena Domini* Urbana V. od 1362 protiv krivovjereca; *Execrabilis*, kojom je Pijo II. 1460 podvrgao koncile vlasti pape; *Exsurge Domine* Lava X. protiv Luthera od 1520, koju je Luther spalio; *Unigenitus* Klementa XI. od 1713 protiv jansenista; *bula Ineffabilis* Pija IX. od 1854 o Bezgrešnom Začecu Djevice Marije i *bula Pastor aeternus* od 1870 o nepogrešivosti papinoj.

Ima i papinskih bule, koje se odnose na Hrvatsku. Papa Paskal II. podijelio je 1102 nadbiskupu dubrovačkome nadbiskupski plašt, iste godine i splitskomu, kome je podjedno potvrdio prava njegove nadbiskupije. Papa Anastazije IV. imenovao je 1154 zadarskog biskupa nadbiskupom. Grgur IX. potvrdio je 1227 zagrebačkom kaptolu i biskupu darivanja kraljeva i pobožnih kršćana. Isti je papa pisao (epistola) 1240 hercegu Kolomanu o sjedinjenju splitske i zagrebačke crkve. G. 1221 papa Honorije III. izdao je naloge svom legatu Akonciju za postupak protiv heretika u Bosni, a nadbiskupu ostrogonjskoga i njegove sufragane pozvao, da nastoje uništiti ove krivovjerece. Papa Grgur IX. uzeo je 1233 pod zaštitu Sv. Stolice bosanskog bana Mateja Ninoslava i t. d. Najvažnije bule i brevei sahiru se u zbornike, nazvane *bulariji*. U Državnom arhivu u Zagrebu pohranjen je *Bullarium Ragusanum*, rukopisni zbornik iz 18. st., koji obuhvaća isprave od 1023 do 1710.

LIT.: L. Schmitz-Kallenberg, *Die Lehre von den Papsturkunden*; A. Meister, *Grundriss der Geschichtswissenschaft, Zur Einführung in das Studium der deutschen Geschichte des Mittelalters und der Neuzeit*, 1./2., 2. izd., Berlin 1913; J. von Pflugk-Hartung, *Die Bullen der Päpste bis zum Ende des 12. Jahrhunderts*, Gotha 1901; Isti, *Acta pontificum Romanorum inedita*, Tübingen 1880 i Stuttgart 1884—1888; Bule za Hrvatsku u Smeičlasovu *Diplomatičkom zborniku kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, u Tkalićevim *Povjesnim spomenicima Zagrebačke biskupije* i u *Povjesnim spomenicima grada Zagreba*. J. N.

BULANŽERIT (boulangerit), olovna ruda iz odjela sulfosoli. Kristalizira rompski. Kristali su ili oduljeni ili pločasti. Najviše je jedar, pa u zrnastim, štapičastim, vlaknastim i vunastim nakupinama. Slaba blaga opipa; tvrdoća mu je 2,5—3, a specifična težina 6,274—6,401. Kovna je sjaja; neproziran; modrikasto olovno siv. Često je pokriven žutim pjegama antimonskoga okera, koji potječe od oksidacije bulanžerita. Spoj je olova s atimonom i sumporom $Pb_3Sb_2S_{11}$. Najradije se javlja po rudnim žilama u društvu antimonskih i olovnih ruda. Na nekim mjestima razvio se u tolikoj količini, da se drži vrijednom olovnom rudom. Kod nas ga ima u Bosni kod Litice Nove i oko Vareša. Ime je dobio po francuskom mineralogu C. S. Boulangeru. F. T.

BULARIJ (lat. bullarium), zbirka papinskih bula i brevea. Zove se tako po djelu *Bullarium Romanum*, što ga je u Rimu 1586 i 1588 izdao Laert Cherubini, a sabrani su u njemu akti od Grgura VII. do Siksta V. Kasnije je nastavljano. Charles Coquelin je napisao *Bullarium magnum* u 14 sv., Rim 1739—62. Bularije su imale i pojedine ustanove, na pr. *Ius Pontificum de Propaganda fide*, *B. Franciscanum*, *B. ordinis Praedicatorum* i dr. Z. D.

BULAT, 1. **Gajo**, * Supetar na otoku Braču 4. I. 1836, † Beč 9. VI. 1900, hrvatski političar. Bio je sin suca dra. Franje Bulata i Ivanice rod. Farolfi, gimnaziju je svršio u Zadru, pravo učio u Grazu i Padovi, gdje je 1858 polučio doktorat prava. G. 1859 tajnik trgovačke komore u Zadru, neko doba u odvjetničkoj pisarni predsjednika dalmatinskog sabora dra. Petrovića, zatim odvjetnik u Supetru, a od 1865 u Splitu. U »Nacionalu« g. 1862 pisao je članke u prilog hrvatskom jeziku na sudovima. Oženio se sestrom supruge Mihe Klaića i tako došao u bliži odnos s Klaićem. Skupa s vodom Narodne stranke Kostom Vojnovićem te s Vidom Morpurgom, Rendićem, Tacconijem, Kamberom, Manderom i Karamanom B. je odlučno učestvovao u borbi protiv načelnika Splita Bajamontija. Uspjelo mu je najprije

GAJO BULAT, Ivan Rendić

pridobiti seoske kotare i osamiti Split. Nakon odlaska Koste Vojnovića na sveučilište u Zagreb B. preuze 1873 vodstvo Narodne stranke. G. 1877 bi po prvi put izabran zastupnikom u carevinskom vijeću u Beču. Odlučnu borbu za osvajanje splitske općine poveo je 1881. Kod izbora u srpnju 1882 Narodna stranka izvojski pobjedu, B. postade najprije prvi prisjednik, 1885—93 bijaše načelnik grada Splita. Odlučno se zalagao za pohađanje škola, za izgradnju novoga kazališta, za »Citaonicu«, »Napredak« i »Zvonimir« i sudjelovao u kulturnim i gospodarskim pothvatima. Kao predsjednik financijskog odbora i izvjestitelj za zemaljski proračun u dalmatinskom saboru predložio je ustrojstvo vjersijskog zavoda. G. 1884 sastavio je temeljito obrazloženi prijedlog za pohrvaćivanje ureda. Po znamenitoj *lex Bulat* stranke su imale pravo u građanskim parnicama služiti se hrvatskim jezikom, a vlasti su bile dužne hrvatske podneske rješavati na hrvatskom jeziku. Nakon smrti Klaića bi B. 17. I. 1896 imenovan predsjednikom dalmatinskoga sabora. U carevinskom vijeću u Beču pripadao je klubu Hohenwarta, a nakon raspada toga kluba stupio je u klub kršćansko-slavenske narodne sveze. Ponovno je bio član delegacija i u svakoj je prigodi pospješivao izgradnju dalmatinskih željeznica. G. 1891 prisustvovao je otvorenju jubilarne izložbe i otkriću Kačićeva spomenika u Zagrebu. Uz Klaića i Pavlinovića ide Bulata odlično mjesto u hrvatskom pokretu u Dalmaciji.

LIT.: D. Mikačić, *Naša narodna ideja u Splitu*, u jubilarnom broju zadarskog Narodnog lista 1. III. 1912; K. Horvat, *Hrvatski prepored u Dalmaciji*, Zagreb 1935. J. N.

2. **Petar**, * Sućuraj na Hvaru 29. VI. 1888, Gimnaziju učio u Sinju, filozofski fakultet u Münchenu. Bio profesor u Sinju, Bečkereku, Skoplju i na zagrebačkom sveučilištu. Bavi se semantikom, etnografijom i leksikografijom. Bio urednik leksikona »Sveznanja« (Beograd-Zagreb 1937). Veliki rječnik hrvatskoga književnoga jezika, njegovo glavno djelo, još je u rukopisu.

BIBL.: *Die Schelten aus dem Tierreiche im Slavischen*, Zagreb 1916; *Pučko praznovjerje i mitologija*, Narodna Starina 1; *Prostonarodna filozofija o duši*, ibd. 3; *Mati zemlja*, ibd. 19; *Pogled na slovensku botaničku mitologiju*, ibd. 27; *Kukavica*, ibd. 31; *Iz života reči*, Južnoslovenski filolog, IV. i V., 1924 i 1925—26; (zaajedno s F. Nakić-Vojnovićem), *Gramatika italijanskog jezika sa citankom za nižu i višu školu vojne akademije*, Beograd 1940.

BULAŽNENJE ili **delir** je teška poremetnja svijesti kod raznih tjeselnih i duševnih bolesti, na pr. kod tifusa, upale pluća, upale mozga, alkoholnih duševnih poremetnja (del. tremens) i t. d. Bolesnici su neorijentirani, imaju obmane čutila (halucinacije), misli su im raskidane, nejasne i bolesno izmijenjene, raspoloženja su redovito žalosnog, ovladani su tjeskobom i strahom, rjeđe veseli, stalno su uzbuđeni i nemirni, ne mogu spavati. Uslijed obmana čutila, bolesnih misli i zastrašenosti postaju nekad opasni za sebe ili za druge. Vrlo izraženi znakovi bulažnjenja s povišenom toplinom i općom naglom slabosti nazivamo akutni delir. Taj obično svršava smrću. Slična su stanja *akutna smetenost* (bunilo) ili *amencija*, pri kojoj ne postoji nemir i shvatanje je izmijenjeno i nedovoljno, te *sumračnost*, pri kojoj je svijest samo sužena ili izmijenjena, ne postoji nemir, nego neka zanesenost, nekad naglo, jako i kratkotrajno uzbuđenje, a često na oko prirodno ponašanje. R. L.-ć.

BULBARNA PARALIZA je vrlo teška moždana bolest, kod koje su napose oboljele jezgre neklih moždanih živaca u primozgu (Bulbus ili medula oblongata, v.). Simptomi su joj: otežan govor, usto nazalan, teško žvakanje i gutanje, pa i disanje. Tečna hrana vraća se na nos, zalazi u grlo i dušnik, bolesnik se zahikava i grčevito kašlje. Te sve smetnje nastaju otud, što od bolesti živčanih jezgra propada i vene mišićje usta, grla, ždrijela i donekle lica. R. L.-ć.

BRUNO BULIĆ, Mrtva priroda

BULBOCAPNIN je alkaloid dobiven iz različitih vrsta roda šupaljki (*Corydalis cava* [Mill.] Schw. et K. i *C. solida* [Mill.] Sw.). Bijeli je prašak, odnosno romboedrični kristali, netopljivi u vodi, teže topljivi u alkoholu i eteru, a lako u kloroformu. Od njegovih soli klorid se uzima kroz usta, a fosfat u obliku potkožnih injekcija, kod tremora i paralize, jer umiruje drhtanje i grčeve. B. upotrebljavaju i u veterinarskoj praksi, jer na životinje bolje djeluje nego morfij. B. A.

BULBUL (perz. slavuj). Dolazi u perzijsko-turskoj lirici, kao i u našem narodnom pjesništvu — kao ruža. Ime je poznato i u perzijskoj mistici. Tu su riječ, u turskom izgovoru bülbül, uveli u njemačko pjesništvo Goethe, Rückert i Platen.

BULE (grč. βουλή »vijeće«). Do Klistena sastojalo se vijeće u Ateni od 400 članova, po 100 iz svake file. Klisten je narod podijelio na 10 fila, pa se u vijeće svake godine ždrijebom biralo po 50 građana iz svake file. Tih 50 vijećnika pojedinih fila činilo je poslovodni odbor kroz jednu desetinu godine. Oni se zovu pritani, a ured (tol, pritanej) nalazi im se na trgu, gdje zajedno jedu. Oni su zapravo atenska vlada. Da se ne bi tko osilio, ždreba se između njih svaki dan drugi načelnik. Do početka 4. st. on je predsjednik u sjednicama vijeća i narodne skupštine, a od toga vremena bira on prije svake sjednice i skupštine ždrijebom predsjednike između vijećnika ostalih 9 fila. Vijeće drži sjednice svaki dan. Ono stvara prethodne zaključke o svim predmetima, o kojima će raspravljati narodna skupština, i stara se, da se zaključci narodne skupštine izvrše; ono uvodi u narodnu skupštinu poslanstva stranih država i sklape ugovore. Vijeće nadzire čitavu financijsku upravu. Na koncu svoje službe polaže račun o svom radu. Z. D.

BULFINCH, Charles, * Boston (Massachusetts) 8. VIII. 1763, † Boston 4. IV. 1844, američki arhitekt. Svršio je nauku u Harvard-sveučilištu, a učio je poslije u Engleskoj (gdje su na nj najviše utjecali Wren i Adam) i Francuskoj. B. je najznatniji arhitekt svog vremena, koji je odlučno utjecao na dalji razvoj američke arhitekture u njenu najvažnijem razdoblju. U Bostonu izveo je prve urbanistički smišljene komplekse stambenih zgrada (Franklin Crescent, The Colonnade i Commons). Sagradio je brojne crkve, javne

i privatne zgrade u Bostonu. G. 1818 postaje arhitekt Kapitola u Washingtonu.

LIT.: E. S. Bullfinch, *Life and Letters of C. B. architect*, Boston-New York 1896; M. A. S. Shannon, *Ch. B. the first american architect* (u reviji *Architecture*, LII.), New York 1925. A. Sch.

BULGAKOV, I. Mihail, * Kijev 1891, † Moskva 1940, ruski pisac. Pripovjedač i dramatičar. Osobitu je pažnju posvetio ruskom građanskom ratu 1918—1920 i prvim godinama boljševizma dajući slike onoga tragičnoga vremena i iznoseći probleme stvorene u tim neobičnim prilikama. Vrlo popularan u Rusiji i izvan nje, napose zbog romana *Dani Turbinovih* (kasnije preraden u dramu). Djela: Zbornik pripovijedaka *Djavoriada*; roman *Dni Turbinyh*, Moskva 1925; kazališni komadi: *Bjelaja gvardija*, Moskva 1925; *Bjeg*; *Zojkina kvartira*; *Molière*; dramatiizacija Gogoljevih *Mrtvih duša* i libreto historičke opere *Minin i Požarskij* (s glazbom B. V. Asafjeva alias Igor Gljebov), Moskva 1936; komad je priređen i za film, koji je prikazivan i u Zagrebu (prva izvedba 13. IX. 1940). N. F.

2. **Sergije N.**, * 1871, ruski ekonomist i teolog. Profesor političke ekonomije u Kijevu i Moskvi, kasnije profesor teologije u pariskom ruskom teološkom zavodu. Počeo je kao marksist, ali u radu *Kapitalizam i zemljoradnja*, 1900, već drži, da zakon Marxa o koncentraciji imovine ne vrijedi za zemlju, i zato je njegov ideal samo utopija. Otada skreće idealizmu (*Od marksizma k idealizmu*, 1903), pravoslavju (*Dva grada*, 1909) i misticizmu: usvaja nauku VI. Solovjeva o Sofiji, kao božanskom biću, koje se ima utjeloviti u ovom svijetu (*Sofioložskaja teologija*, 1927/9). V. R.

3. **Valentin F.**, * 1886, ruski književnik i publicist, posljednji osobni tajnik Lava Tolstoja i neumorni propagator njegove nauke. G. 1923 protjeran je iz Rusije, i otada kao emigrant živi u Pragu. Osnivač i ravnatelj Ruskog kulturno-historičkog muzeja u Pragu. U književnosti se javlja 1911 knjigom *Gledanje na svijet L. N. Tolstoja u pismima njegova tajnika*. Druga djela: *Kršćanska etika* (s predgovorom Tolstoja), *Sveučilišta i sveučilišna nauka*, *Opamelite se, ljudi-braćo!*, *Tolstoj moralist*, *L. Tolstoj i naša suvremenost*, *Kako su umirali za vjeru*, *Tolstoj — Lenin — Gandhi*, *Duhoborci — ruski seljački pokret*. Drame: *Na križu veličanstvenosti* (*Smrt Tolstoja*), *Edgar Poe*, *Rjurikovič*. N. I.

BULGARIN, Faddej V., * 1789, † 1859, ruski novinar, beletrist i kritičar; napisao više romana: *Ivan Vyzigin*, 1831, u više izdanja; *Dimitrij Samozvanec*, 1830; *Mazepa*, 1834; *Posmertnye zapiski tituljarnoga sovjatnika Čuhina*, 1835. J. B.

BULGARIS (Vulgaris), Evgenios, * Krf 1716, † Petrograd 1806, učeni Grk 18. st. Učio u Padovi, poučen u teologiji, matematici i filozofiji bio je profesor u Janini, Sv. Gori i Carigradu; prognan boravio je neko vrijeme u Leipzigu; na poziv carice Katarine II. sklonio se 1771 u Rusiju, gdje je bio neko vrijeme herzonski nadbiskup i poslije toga član carske akademije. Osobite je zasluge stekao unapređujući prosvjetni duh i noviju filozofijsku misao u grčkom narodu. Napisao je na starogrčkom jeziku logiku (izdanu u Leipzigu 1876) i metafiziku (u Mlecima 1805); na grčki je preveo Augustinove *Ispovijedi* i u heksametrima Vergilijevu *Enejidu* i *Ekloge* (izd. u Petrogradu 1791). A. B.-a.

BULIĆ, Sergej Konstantinovič, * 1859, † 1921, ruski lingvist, učenik Jana Baudouina de Courtenay. Predaje od 1891 poredbenu gramatiku indoevropskih jezika i sanskrt na sveučilištu u Petrogradu i član je leksikografskog odsjeka Akademije nauka. Glavne je studije posvetio strukturalnom izučavanju ruskoga i poljskoga jezika. Njegovim se opširnim nacrtom povijesti jezikoznanstva u Rusiji (*Očerk istorii jazykoznanija v Rossii*, I., 1904) obilno poslužio Jagić u svojem monumentalnom djelu *Istorija slavjanskoj filologiji* (ESF. vyp. 1.). J. H.-m.

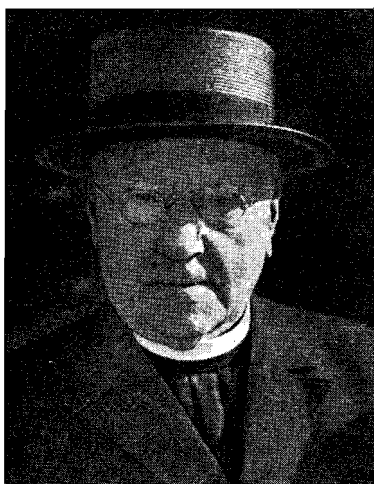
BULIĆ, I. Bruno, * Trst 7. XII. 1903, hrvatski slikar. Otac mu je iz Poljica kraj Splita, a majka iz Župe Dubrovačke, gdje je proživio djetinjstvo. Gimnaziju je polazio u Trstu, gdje ga je Ivan Rendić potaknuo na umjetnički rad. Slikarstvo je učio u Mlecima, Zagrebu (gdje su mu bili profesori Kljaković, Becić, Babić i Krizman) i u Parizu. Iza toga stalno boravi u Zagrebu i sudjeluje na brojnim izložbama. Pojedine mu se slike nalaze u Strossmayerovoj i Modernoj galeriji u Zagrebu, kod različitih ministarstava i ustanova te u posebničkom posjedu u Hrvatskoj i u inozemstvu. B. je jedan od najdarovitijih mladih hrvatskih slikara. Pretežno radi u tehnicu ulja i to likove, portrete,

BRUNO BULIĆ, Autoportret

upadajući nikada u šablonu ili u služenje bilo kojem pomodnom slikarskom »izmu«.

2. don Frane, * Vranjic kraj Splita 4. X. 1846, † Zagreb 29. VII. 1934, arheolog. Pučku školu dovršio je kao sin seljačke obitelji u svom zavičaju, a nižu gimnaziju u glagoljaškom sjemeništu u Priku kraj Omiša. Višu gimnaziju završio je u Splitu, a bogosloviju u Zadru. G. 1869 bio je zaređen za svećenika. Iste godine upisao se na bečko sveučilište i učio klasičnu filologiju, a zatim na poticaj prof. Conzea arheologiju, za koju je pokazao osobito zanimanje, jer je bio odgojen u kraju, koji obiluje arheološkim spomenicima. Dopršivši fakultet postao je 1873 suplentom na gimnaziji u Splitu, a zatim na gimnaziji u Dubrovniku. U godišnjim programima tog zavoda tiskao je svoje prve radove. Kad je na bečkom sveučilištu osnovan arheološko-epigrafski seminar, B. se 1877 vratio u Beč i tu godinu dana slušao predavanja profesora Bendorfa i Hirschfelda. Nakon toga postao je nadzornik pučkih spomenika za srednju Dalmaciju. Za vrijeme Bulićeva u tim krajevima dužnost konzervatora starina. G. 1883 postao je ravnatelj splitske gimnazije, a ujedno i splitskog arheološkog muzeja te konzervator povijesnih i umjetničkih spomenika za srednju Dalmaciju. Za vrijeme Bulićeva upravljanja splitska je gimnazija u svakom pogledu napredovala. U veljači 1896 prodrli su noću splitski gimnazijalci u školske prostorije i tu uništiti slike cara Franje Josipa i zemljovide, na kojima bijahu označeni Beč i Budimpešta. Austrijska je vlada zbog toga događaja krajem školske godine Bulića već kao pedesetgodšnjaka umirovila. Dalmatinski Hrvati, profesori, svećenici i daci iz Zadra i Splita prosvjedovale protiv Bulićeva umirovljenja. Splitski gimnazijalci su poklonili svom omiljenom ravnatelju portret, rad Vlaha Bukovca, ondašnjeg najboljeg hrvatskog portretiste, a profesori, svećenstvo i bogoslovi predali su mu brojna pismena priznanja.

DON FRANE BULIĆ

Umirovljenje je Buliću omogućilo, da se više bavi arheološkim proučavanjem, objelodanjivanjem antiknih spomenika i natpisa, koje je on iznosio u časopisu splitskog arheološkog muzeja »Bullettino di archeologia e storia dalmata«, u kojem je od 1879 redovito surađivao. Sad se B. mogao sasvim posvetiti proučavanju i iskopavanju solinskih ruševina i čuvanju dalmatinskih spomenika, na čemu je i dalje marljivo radio.

Stupivši još za vrijeme svojih bečkih nauka u dodir s istaknutim narodnim borcima B. je budno pratio hrvatski politički život. Njegov prijatelj Mihovio Pavlinović preporučio ga je svojim izbornicima kao svog nasljednika, i B. je bio izabran za narodnog zastupnika. Postao je član Zemaljskog sabora u Zadru i parlamenta u Beču, najprije 1887—1889, a zatim 1907. Kroz to vrijeme B. je svojski zagovarao korist dalmatinskih Hrvata i osobito se zalagao za sjedinjenje Dalmatinske i Posavske Hrvatske. Ali je njegov nesebični politički rad, odlučni i beskompromisni stav nailazio na poteškoće, i on se, razočaran, odrekao 1889 bečkoga i zadarskoga mandata ne mareći nikada za novčane dohotke. Povukao se iz djelatnog političkog života sudjelujući i dalje u narodnom pokretu.

Bulićev rad je velik po opsegu, neprekidan i mnogostruk. On je gotovo pola stoljeća bio jedna od najistaknutijih ličnosti u Dalmatinskoj Hrvatskoj. Agilni i predani nastavnik, zanosni širitelj klasičnih nauka i hrvatske znanosti u tuđem svijetu, čuvar i istraživač poganskih, starokršćanskih i narodnih spomenika, branilac hrvatskih prava na Jadranu, radio je neumorno i sa žarom, predavajući se potpuno svom životnom pozivu. B. je u tom radu nailazio na poteškoće, koje stvara zaostala i nemarna sredina ne shvaćajući važnost povijesnih istina na granici malobrojnog naroda, ali je on bio nepopustljiv. Posao, koji je B. na polju arheologije počeo, nastavio se i proširio; djelomično se ponekoje B-ovo mišljenje i ispravilo, ali velik dio istraživanja dalmatinske prošlosti osniva se na njegovu istraživačkom radu. On je začetnik naše arheologije, u kojoj je izvršio mučni posao pionira.

B. je raširio u Dalmatinskoj Hrvatskoj zanimanje za stare spomenike. On je davao upute pojedincima, crkvenim i općinskim vlastima o čuvanju spomenika i umjetnina, koje posjeduju, i pomagao je osnivanje mjesnih zbirka u pojedinim gradovima. Kao konzervator zauzimao se za popravak oštećenih spomenika. Mjesne je istraživače upućivao, davao im savjete dopisivanjem i posuđivanjem stručnih knjiga te tiskao njihove povijesne priloge i rasprave u svom »Bullettino di archeologia e storia dalmata«, koji je uređivao od 1888 do 1928. »Bullettino« je u početku izlazio najprije na talijanskom jeziku, da bude pristupačniji stranim učenicima, a 1920 promijenio je naziv u »Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku«.

Osobita je B-eva djelatnost u Splitu. Tu je ustrajno bdio nad Dioklecijanovom palačom, jednim od značajnijih spomenika u razvoju antike umjetnosti. Budući da je careva palača ispunjena stambenim zgradama, a zaprema središte grada i luke, neprekidno je izložena oštećivanju, i njezin se čuvar treba neprestano boriti sa zahtjevima novog vremena. B-u je taj posao bio to težji, što u Austro-Ugarskoj, a zatim i u bivšoj Jugoslaviji, nije bilo zakona o čuvanju spomenika. Njegovim je zauzimanjem stoga 1903 osnovano Povjerenstvo za Dioklecijanovu palaču, koje se zauzimalo za njen popravak i čuvanje. Među članovima povjerenstva bili su, uz B-a i ostale, bečki profesori A. Riegl i M. Dvořák, predstavnici modernih nazora o čuvanju spomenika. B. se osobito zalagao protiv rušenja stare biskupske palače, zgrade iz 17. st., koja je, poput još nekih sredovjčnih i kasnijih spomenika, bila pristala u monumentalni okvir Dioklecijanove palače. Jednakom se žestinom protivio i postavljanju velikog Meštrovličevog kipa Grgura Ninskoga na peristil, središnji trg palače.

B. je rano stupio u vezu s istaknutim arheolozima i učenicima Evrope. Ta su mu poznanstva dobro došla u obrani naših spomenika. U njegovu djelovanju osobito su ga pomagali bečki arheolozi i sveučilišni profesori. Na svojim znanstvenim putovanjima i na arheološkim kongresima B. je zastupao našu znanost i svraćao pažnju na arheološke nalaze u našoj zemlji. Njegov je rad naišao na priznanje, i B-ovo je ime bilo poznato širom kulturnog svijeta. On je postao članom mnogih znanstvenih zavoda i društava u tudini i u domovini. Primio je i nekoliko odlikovanja. Hrvatsko sveučilište dalo mu je 1921 naslov počasnog doktora, a njegovi štovatelji, prijatelji i učenici izdali su prigodom njegove 75-godišnjice veliki naučni zbornik *Strena Buliciana*, u kojem su tiskana devedeset i dva znanstvena priloga u različitim jezicima.

U B-ovu radu najviše se ističe iskopavanje i čuvanje ruševina stare rimske Salone, osobito starokršćanskih. B. je otkrio tlorise prostranih bazilika s bogatim skulptorskim ukrasima i mozaicima, grobove mučenika i natpise, koji rasvjetljaju početak i rani razvoj kršćanstva na našoj obali. Tu bogatu građu B. je objelodanjivao postepeno u svescima »Bullettina«, a proučavanje mu je bilo više epigrafsko nego

stilsko. Među građevinama, koje je B. otkopao, treba spomenuti gradsku baziliku iz 4. st., baziliku iz početka 5. st., koju podigao solinski biskupi Simferije i Heshije, njima susjednu baziliku u obliku križa, koju u 6. st. podiže biskup Honorije, te nekoliko starokršćanskih groblja. Nastavio je i dovršio istraživanje velike bazilike, gdje su pokopani solinski mučenici sv. Dujam, sv. Venancije i ostali, u Manastirinama, predjelu izvan zidina starog Solina. U nedalekom Marusincu otkrio je cemeterialnu baziliku sv. Staša. Sve su te veličanstvene građevne skupine važni prilozi nesamo upoznavanju života prvih kršćana u svijetu, već i povijesti starokršćanske umjetnosti. B. je već 1894, kad je pripremio prvi kongres kršćanskih arheologa u Splitu i Solinu, zainteresirao za solinske ruševine evropske učnjake. — Osim toga B. je istraživao solinske spomenike iz poganskog vremena. Nastavio je otkopavati veliki solinski amfiteatar, koji je mogao primiti 16.000 gledalaca, teatar, uz koji je nađen mali hram, zatim slikovite kupke, gradska vrata, veleobrtnu četvrt i poganske sarkofage.

Pri tome radu B. je skupio velik broj natpisa, skulptura i predmeta, koji osvjetljaju život starih Rimljana. Zbirke su se splitskog Arheološkog muzeja, osnovanog već 1821, Bulićevim skupljanjem brzo povećale, i stare muzejske prostorije nisu bile dovoljne. Spomenici su morali ležati u vlažnim i neugodnim spremištima. B. je uspio, uz pomoć Benndorfa, ravnatelja bečkog arheološkog zavoda, da se u Splitu sagradi 1914 novi arheološki muzej, prema zamisli bečkih arhitekata Ohmanna i Kirsteina, koja zamisao nije bila baš naj sretnija. Tek 1920 počele su se uređivati muzejske dvorane i trijemovi lapidarija, gdje je smještena najveća zbirka dalmatinskih arheoloških spomenika od vremena grčke kolonizacije na Jadranu do baroknih spomenika 17. st. U muzeju je smještena i knjižnica, u kojoj je B. dugi niz godina skupljao stara izdanja, rukopise, crteže i novine, koje služe proučavanju dalmatinske prošlosti.

Cijeneci osobito važnost starohrvatskih spomenika, koji potvrđuju našu narodnu kulturu i život na jadranskim obalama, B. je osobito ljubavljivo otkopavao i domaće starine. Za te porušene spomenike, većinom crkve i samostane, zadužbine hrvatskih knezova i kraljeva, znalo se samo iz pisanih dokumenata. B. je od 1885 bio pri ruci franjevcu Luji Marunu, koji je otkopao starohrvatske ruševine u kninskoj okolici, a zatim s njim 1887 osnovao starinarско društvo za otkopavanje tih spomenika. Pošto se rastao s kninskim društvom, koje je, iako bez stručnjaka, uspješno nastavilo svoj rad, B. je 1894 osnovao u Splitu »Bihać«, društvo za istraživanje domaće povijesti. Pod B-ovim vodstvom društvo je otkopalo niz starohrvatskih spomenika od 9. do 12. st. i objelodanilo nekoliko povijesnih i arheoloških rasprava. G. 1891 našao je B. u Rižnicama iznad Solina kameni ulomak s natpisom hrvatskog kneza Trpimira. Tu se kasnije otkrila crkva i samostan benediktinaca, prvih širitelja prosvjete u Hrvatskoj, koje je u Rižnice doveo knez Trpimir. U Bičacima, na medi trogirskog i kaštelanskog polja, nađen je tloris crkve sv. Marte, Trpimirove zadužbine, spomenute u poveljama hrvatskih knezova iz 9. st. Uz crkvu nađeni su i tragovi kneževih dvorova. Na Otoku, sred rijeke Jadrana, B. je otkrio 1898 nadgrobni natpis hrvatske kraljice Jelene iz 976. Natpis je važan, jer spominje kraljicu i dva hrvatska kralja, muža joj Mihajla Krešimira i sina Stjepana Držislava. Sred Otoka otkriveni su tlorisi crkve sv. Marije i sv. Stjepana, mauzoleja hrvatskih vladara. Uz Jadro je nađena i najveća starohrvatska crkva, posvećena sv. Mojsiji i sv. Petru, a uz nju i dio kraljevskog samostana iz 11. st. U obližnjoj Gradini otkopana je lijepa crkva centralne osnove, nekoć nadsvodena kupolom, za koju je B. držao, da je Zvonimirova krunidbena bazilika. U Kaštel-Gomilici nađeni su tragovi imanja, koje je kralj Zvonimir poklonio dumnama. B. je s članovima »Bihaća« otkopao i groblja starih Hrvata u Majdanu kod Solina i uz crkvu sv. Jurja u Putalju, u kojoj su bile fresko-slikarije s likovima hrvatskih vladara. Nakiti, prstenje i naušnice iz tih grobova, uz natpise i pleterne ulomke, nalaze se u zbirci »Bihać«, koja se čuva u splitskom arheološkom muzeju. To su nepobitni dokazi starohrvatske kulture na Jadranu, koju je B. osvjetlio svojim istraživanjem. On je dakle, iako bijaše klasični arheolog, cijenio i sredovječne narodne spomenike. Jednako tako, premda je bio poklonik humanističkog odgoja i isticao potrebu latinskog i grčkog jezika, odlučno se zauzimao za glagoljicu. Zalagao se, da se glagoljica upotrebljava u bogoslužju nesamo nekih župa, već da se pravo glagoljanja

proširi na čitavu Hrvatsku i da se crkvene knjige tiskaju glagoljicom.

Rezultate svojih istraživanja B. je redovito iznosio u svom »Bullettinu«. Tu je objelodanio velik broj nepoznatih i tek otkrivenih natpisa iz Solina i ostale Dalmacije. Ujedno je ispravljao već poznate natpise i tiskao epigrafske opaske, koje su mu za njegove nalaze slali arheolozi Th. Mommsen, O. Hirschfeld, G. B. Rossi i G. Gatti. Tako je »Bullettinu« najprije imao epigrafsko obilježje. Gotovo svi ti natpisi, skupljeni od Bulića do 1902, pretiskani su u čuvenom zborniku *Corpus inscriptionum latinarum* Berlinske akademije, koji je uređivao Mommsen, i čine značajan prilog antiknoj epigrafiji. Pored natpisa B. je objelodanio mnogo tlorisa antiknih zgrada, skulpture i sitnih predmeta umjetničkog obrta, koji bogato rasvjetljaju privatni život i kulturni razvoj rimske Dalmacije. U »Bullettinu« je pisao o različitim pitanjima iz topografije, hagiografije i povijesti dalmatinske, ne isključivši nijedno razdoblje od prethistorije do 19. st.

Svoje dugogodišnje rezultate rado je ustupao domaćim, a osobito stranim, arheolozima, koji su imali mogućnosti da sustavno prouče i cjelovito obrade solinske spomenike na temelju građe, koju im je B. pružio. Tim je B. omogućio W. Gerberu, R. Eggeru i E. Dyggveu, da u tri sveska *Forschungen in Salona* stručno objelodane starokršćanske solinske spomenike. Jednako je pomagao danske arheologe J. Broendsteda, F. Weibacha i E. Dyggvea pri kopanju solinskih ruševina, koje su oni zatim objelodanili u dva lijepa sveska *Recherches à Salone*. B. je bio pri ruci i onim stranim učnjacima, koji su istraživali Dioklecijanovu palaču, Nijemcu G. Niemannu i Francuzima E. Hébrardu i J. Zeilleru, koji su o njoj izdali dva velika djela. Često je u »Bullettinu« donosio i prevodio rasprave stranih učnjaka o spomenicima u našoj zemlji. Tim radom, kao i svojim dopisivanjem i zamjenom svog »Vjesnika« za strane naučne časopise, B. je povezao našu znanost sa znanostu ostalih evropskih naroda. Strane i domaće ličnosti, učnjake i učenike, provodio je on neumorno kao vodič po solinskim ruševinama i u Dioklecijanovoj palači, i tu je privlačivo i zorno lajicima i stručnjacima znao oživjeti prošlost.

Takav pionirski i organizatorski rad nije dopustio B-u, da se sasvim posveti pisanju kojeg velikog djela, niti da se zaustavi na rješavanju samo jednog pitanja ili na stilskoj analizi spomenika. B. je mnogo zahvaćao, i nije čudo, da je razvoj znanosti ponegdje ispravio neko njegovo mišljenje. Kao čistog klasičnog arheologa i epigrafičara povijest antike i rano-sredovječne iskopine više su ga zanimale od povijesnog razvoja različitih umjetničkih stilova, iako područje njegova rada, Dalmatinska Hrvatska, obiluje romaničkim, gotičkim, renesansnim i baroknim spomenicima. Nepopustljiv je bio u obrani nekih svojih zaključaka. Vodio je polemiku o pitanju ubikacije Stridona, zavičaja sv. Jerolima, i zalagao se za Grahovo polje u Bosni, ali ta ubikacija nije u nauci prihvaćena. S Palunkom je polemizirao o ubikaciji otoka Melite, gdje je oluja bila bacila apostola Pavla, i tvrdio, da je taj otok Malta, a ne Mljet, kako je to kušao dokazati Palunko. Odlučno je branio i povijesnu istinu pred većinom dalmatinskog svećenstva, koje se zalagalo za crkvenu legendu o sv. Dujmu, splitskom zaštitniku. B. je dokazao, da sv. Dujam nije bio solinski prvi biskup, ni učnik sv. Petra, već da je takvim kasnije proglašen zbog dokaza apostolskog podrijetla solinske odnosno splitske crkve. O. Delahaye i ostali bolandisti odobrili su njegovo stajalište.

B. je umro u zagrebačkoj klinici, a pokopan je u Solinu kraj grobova kršćanskih mučenika.

BIBL.: Većina njegovih članaka i rasprava tiskana je u njegovu »Vjesniku«. Među onima, koji nisu tu doneseni, ističu se: *Opis zbirke novaca dubrovačke gimnazije* (Program za 1873/74); *Folar dubrovački* (ibid. 1876/77); F. Bulić i A. Hauser, *San Donato in Zara* (Mittheilungen der Zentral-Kommission, Beč 1882); *Hrvatski spomenici u kninskoj okolici* (Djela HA, VIII., Zagreb 1888); *Po ruševinama starog Solina* (Strossmayerovo Spomen-cvijeće, Zagreb 1900); F. Bulić i J. Bervaldi, *Kronotaksa solinskih biskupa* (Bogoslovska smotra, Zagreb 1912); *Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij* (Zbornik MH, Zagreb 1925); *Krunidbena bazilika kralja Zvonimira usred Gradine u Solinu* (Tomislavov zbornik, Zagreb 1925); *Orgulje glasovitih umjetnika po crkvama u Dalmaciji* (Sv. Cecilija, Zagreb 1918); F. Bulić-P. Skok, *Natpis Petra Crnoga* (GLZM, Sarajevo 1918); F. Bulić-Lj. Karaman, *Palača cara Dioklecijana u Splitu*, Zagreb 1927 (njem. izd., Zagreb 1929); F. Bulić i L. Katić, *Stopana hrvatskih vladara*, Zagreb 1929; *Dolazak Hrvata i pohrvaćenje Dalmacije* (Sveslavenski zbornik, Zagreb 1930).

LIT.: Nekrolozi: Hrvatska Revija, listopad (Bulićev broj), Zagreb 1934 (B. Poparić, F. Lukas, A. Grgin i t. d.); SKG, XLIII., br. 2, Beograd 1934 (M. Abramić); VHAD, XVI., Zagreb 1935 (V. Höffler); Bo-

goslovska smotra, XXII., Zagreb 1934 (M. Barada); Život, XV., br. 9, Zagreb 1934 (L. Katić); Hrvatska smotra br. 8/9, Zagreb 1934 (K. Sejvić); Ljubljanski zvon, Ljubljana 1934 (K. Dobika); Slavenski glas, Soplja 1934 (A. Todorov); Vjesnik za povijest i arheologiju dalmatinsku, sv. LI., Split 1940 (M. Abramčić); Numismatika, II.—IV., Zagreb 1937 (B. Horvat); Revue Archéologique, 6-me série IV., Paris 1934 (J. Zeiller); Bursians Jahresbericht für Altertumswissenschaft, sv. 259B, Leipzig 1935 (W. Kubitschek); Lj. Karaman, *Rad na polju klasične arheologije u Dalmaciji u razdoblju od sredine prošlog vijeka do danas*, Obzor, Spomen-knjiga, Zagreb 1935. C. F.

3. Ivo, * Tugari (opć. Poljica-Priko) 23. I. 1905, državni tajnik u ministarstvu za javne radove. Pučku je školu svršio u Tugarima. Do 20. godine bio je seljak, a povremeno je radio u tvornici na Dugom ratu. Ne napuštajući svagdašnji rad počeo je u 20. godini privatno učiti realku te je u jesen 1927 položio na realci u Splitu ispit zrelosti i upisao se na tehnički fakultet u Zagrebu, gdje je 1932 napravio diplomski ispit. Nakon svršenih nauka vršio je službu nadstojnika za gradnju cesta (Sušak—Karlobag) i glavara pogona u tvornicama (Solin, Majdan, Caprag). Neprekidno je bio djelatna u hrvatskim političkim društvima. G. 1941 postao je državni tajnik te je razvio veliku djelatnost kod javnih radova. I. Ur.

4. Stjepo, * Vranjic kraj Splita 1865, † Split 1937, ampelograf. Pohađao je nekoliko razreda gimnazije u Splitu, a zatim poljoprivrednu školu u St. Michelu u Tirolu. Službovao na poljodjelskoj školi u Gružu kao stručni učitelj, a zatim kao njezin ravnatelj. Kada je 1902 škola zatvorena, B. je imenovan putnim nastavnikom poljodjelstva za kotare Split, Brač i Hvar, a kada je 1907 otvorena poljodjelska škola u Splitu, postavljen je za stručnog učitelja vinogradarstva, maslinarstva, uljarstva i voćarstva. G. 1912 je umirovljen, a 1922 ponovno uspostavljen u svojstvu izvjestitelja za maslinarstvo i uljarstvo.

B. je sav svoj život posvetio proučavanju dalmatinskog vinogradarstva i maslinarstva, a bavio se izdašno i voćarstvom te povrćarstvom. Na tim granama radio je i literarno. Uz brojne članke u stručnim novinama izdao je ove knjige: *Opis i obrana od zareznika štetnih vinogradu*, Dubrovnik 1891; *Dvanajst pisama Ivanu Težakoviću*, Split 1902; *Konzerviranje maslina*, Split 1926; *Dalmatinska elajografija*, Split 1921; *Produkcija i rafinacija maslinova ulja*, Split 1927. U rukopisu je ostavio za vinogradarstvo Dalmacije važno djelo *Dalmatinska ampelografija*. S. O.

BULINI (*Bovkroti* i *Bovltvoti*), ilirsko pleme u području Trogira (Tragurium). I Tab. Peut. ima iznad Trogira označeno područje *Bulinia*.

BULL (engl. »bik«), 1. u engleskom jeziku kratka opaska ili priča bez logične dosljednosti, u čemu se i sastoji komična pointa. Pripisuju se obično Ircima. U burzovnom govoru znači isto, što i haussier. — 2. *John Bull*, humoristični nadimak za engleski narod, u Engleskoj kao čestit karakter, a u inozemstvu više shvaćen kao odbojan tip. Ime možda potječe iz političkog pamfleta od J. Arbuthnota, *History of John Bull*, 1712, uperena protiv Johna Bolingbroeka, ministra kraljice Ane.

BULL, 1. Edward, * Oslo 4. XII. 1821, norveški povjesničar. Od 1917 profesor na sveučilištu u Oslu. U svojim brojnim raspravama o norveškoj povijesti iznio je nove teorije. Svjetskim problemima bavi se u raspravama *Karl Marx*, 1918, *Den russiske arbeider- og bonderevolution*, 2 sv. 1922, i *Verdenskrigens utbrudd*, 1923.

2. George, * Wells 25. III. 1634, † 1710, anglikanski svećenik i teolog. Odgojen je u Tivertonu, a kasnije je pohađao kolegij u Exeteru i Oxfordu. Morao je napustiti Oxford 1649, jer nije htio prisegnuti vjernost Commonwealthu. Privatno ga je zaredio biskup Skinner 1655, a nakon različitih peripetija postao je 1705 biskup od sv. Davida (Wales). Za vrijeme Commonwealtha pristao je uz oblik (formu) anglikanske crkve, a pod Jamesom II. istaknuo se kao vrlo oštar govornik i propovjednik protiv rimskog katolicizma. Njegovo najvažnije djelo *Defensio Fidei Nicenae*, 1785, ima biti dokazom, da je Trojstvo bila dogma davno prije Nicene. Ostala su mu djela: *Harmonia Apostolica*, 1670, *Judicium Ecclesiae Catholicae*, 1694, i *Primitiva et Apostolica Traditio*, 1710.

3. Jakob Breda, * Rendalen 28. III. 1853, † 1930, norveški pisac. Od 1778—90 bio je novinar i urednik. Njegovi radovi odišu velikom ljubavi prema rodnoj grudi. Pisao je drame, satire, povijesne i suvremene romane, priče i pjesme.

BIBL.: *Skisser*, 1891; *Mellem fjeldene*, 1895; *Folk fra Dalen*, 1897; *Folkelivsromaner*, 3 sv. 1913; *Folkelivsbilleder*, 5 sv., 1935. U.

4. John, * Somersetshire 1562, † Antwerpen 12. III. 1628, engleski orguljaš i skladatelj. Kao orguljaš veoma se

istakao pa stekao bakalaureat na sveučilištu u Oxfordu; sveučilišta u Cambridgeu i Oxfordu 1592 podijelila su mu čast doktora. G. 1596 postao profesor glazbe na Gresham Collegue. Poslije putovao Nizozemskom, Njemačkom i Francuskom i kao orguljaš svuda bio mnogo slavljen. G. 1607 preselio se u Bruxelles i bio dvorski orguljaš, a 1617 u Antwerpenu orguljaš u katedrali. B. je jedan od prvih izvrsnih skladatelja specifično klavirskog stila. Mnogo njegovih klavirskih skladba sačuvalo se u znamenitom zborniku Fitzwilliam-Virginalbook. Skladao je i crkvene skladbe i oveće kantate (anthem's). B. Š.

5. Olaf, * Oslo 10. XI. 1883, sin Jakoba Brede B., valjda najveći lirski pjesnik suvremene Norveške. U njegovim se pjesmama odrazuje jedinstvena intimnost i duboka osjećajnost.

BIBL.: *Digte*, 1911; *Nye digte*, 1913; *Digte og noveller*, 1916; *Stjernerne*, 1924; *Oinos og Eros*, 1930. U.

6. Ole Bornemann, * Bergen 1810, † Lysöen kraj Bergena 1880, norveški violinski virtuoz, uglavnom samouk; osebjuna pojava, koja je fantastičnim, ekscentrično-kapricioznim sviranjem podsjećala na svoj uzor, na Paganinija, i nailazila često na protivljenje suvremenika. Proputovao je u koncertnim turnejama cijelu Evropu i Sjevernu Ameriku. Osnovao je 1848 u Bergenu narodno kazalište.

LIT.: Životopise su pisali Gay, Sarah C. Bull, A. Grönvold, O. Vik, J. Lie i t. d. S. S-i.

BULLA je lat. naziv za veliki mjehur, napunjen žitkim, bistrim, gnojnim ili krvavim sadržajem. Neke kožne bolesti prikazuju se bulama kao glavnim znakom. F. K.

BULLA, Blažej, * 1853, † Turčansky sv. Martin 1919, slovački skladatelj pjesama. Učio je tchniku u Beču. Harmonizirao je narodne pjesme, 1895 izdao je *Slovenské štvorspevy*, 1896 *Veniec 20 slovenských piesni* i *Slovenské zvuky*. S Milanom Lihoveckým izdao je 1901 *Sbierku slovenských štvorspevov*. K. H.

BULLANT, obitelj francuskih arhitekata u Amiensu. 1. Jean I. (* Lucheux, Pas de Calais, potkraj 15. st.) obnovio je crkvu S. Pierre u Doullensu, sagradio crkvu Saint-Jean hors les murs (1524—1540) i izveo neke dijelove katedrale, utvrde i zgrade u Amiensu. — 2. Njegov sin Jean II. (* valjada u Amiensu između 1510 i 1515) učio je u Italiji, pa je, vrativši se u Francusku, kao arhitekt Ane de Montmorency dovršio dvorove Fère-en-Tardenois i Écouen. Za Katarinu de'Medici izveo je Hôtel de Soissons. Kralj Henrik II. povjerio mu je upravu gradnje dvorova u Fontainebleauu i Chambordu. Posljednje je njegovo djelo grobna kapela kraljevske porodice Valois (Notre-Dame-la-Ronde) u Saint-Denisu. Od ovih njegovih, a i drugih djela malo se što sačuvalo. Izdao je u Parizu 1564 djelo *Règle générale d'architecture des cinq manières des colonnes*. — 3. Jean III. podigao je 1562 kulu u Amiensu i bio zaposlen pri gradskim utvrdama.

LIT.: Ch. Enlart u Thieme-Beckerovu *ALBK*, V., Leipzig 1911. A. Sch.

ENGLJSKI BULLDOG

teži (oko 20 kg) i ima klopave uši, i francuski bulldog (lakši — oko 10 kg) s uspravnim ušima. D. I-ć.

BULLE, Heinrich, * Bremen 11. XII. 1867, njemački arheolog, asistent na muzeju u Münchenu g. 1895, privatni docent za arheologiju na sveučilištu g. 1898, od g. 1902 izvanredni profesor u Erlangenu, a od 1908 redovni profesor u Würzburgu. Bio je, a i sada je još član središnjega ravnateljstva njemačkoga arheološkoga zavoda u Berlinu.

BIBL.: Napisao je veći broj rasprava i knjiga, a najpoznatije mu je djelo *Der schöne Mensch im Altertum*; g. 1913 izdao je prvi svezak nova izdanja priručnika *Handbuch der Archäologie*. V. II.

BULLETTINO DI ARCHEOLOGIA E STORIA DALMATICA, naučni časopis osnovan 1878 godine od Mihovila Glavinica i Josipa Alačevića u svrhu, da kao organ splitskog arheološkog muzeja sakuplja i objelodanjuje građu za još neapisanu povijest Dalmacije. Urednici su istakli već u programu prvoga godišnjaka, da su se odlučili za talijanski jezik smatrajući ga diplomatskim, tako da će Bulićevu arheologije, ali da će tiskati i članke u hrvatskom i u drugim jezicima. Od VII. sveska (1883) postao je Frano Bulić suurednik s J. Alačevićem i od XI. (1888) dalje jedini urednik i glavni izdavač. U ovom časopisu ima velik broj suradnika, ali je pretežno F. Bulić u njemu objavio golemu građu svojih istraživanja i iskopavanja, poglavito epigrafičkog i hagiografskog karaktera, tako da će Bulićevu ime ostati povezano zauvijek uz »Buletino Dalmato«.

Iza svjetskog rata časopis od sveska XLIII. (1920) dalje nosi naziv *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* i donosi članke na hrvatskom jeziku uz kratke izvratke na francuskom, njemačkom ili talijanskom jeziku. Ovom godišnjaku pridružio se je redakciji »Vjesnika« Mihovil Abramić, koji izu Bulićeve smrti dalje izdaje ovaj časopis splitskog arheološkog muzeja. Zbog novčanih poteškoća »Vjesnik« izlazi sada neredovito. Za godišnjake I.—XXIII. (1878—1900) izdao je g. 1903, a za sveske XXIV.—XXXIII. (1901—1910) g. 1912 E. Celani »Indice Generale«. M. Ab-č.

U posebnim knjigama B-a nalaze se kao prilozi posebne rasprave, među kojima su važnije ove: A. Hauser, *Spulato ed i monumenti romani della Dalmazia* (1878); S. Novaković, *Il campo d'azione di Nemanja* (1878); G. Urlić-Jovanović, *Slika iz starine, Dioklecijan car rimski* (1879); V. Milić, *Knezovi Babić* (1879); J. Cobarnić, *Dioclias, Carmen polymetrum* (1882); A. Hauser, *Spjlet i rimski spomenici Dalmacije* (1884); F. Radić, *Prilog k ikonografiji Arhandela Mihovila u borbi sa đavlom u srednjem vijeku* (1887); Isti, *Starinska crkva Sv. Vida na groblju sela Zrnova na otoku Korčuli* (1887); F. G. Jackson, *Dall'opera »Dalmatia the Quarnero and Istri«* (1889); D. Stratimirović, *Palata cara Diokletijana u Spjletu* (1890); P. Kaer, *Prinosak k spomenicima iz dobe hrvatske narodne dinastije* (1890); L. Jelić, *Sveti Anastazije Kornikar, mučenik solinski* (1896); T. Matić, *L'évangéliste slaven de Reims, dit Texte du sacre* (1900); Ch. Diehl, *Nella Dalmazia romana* (1900); I. Delehaye, *Saints d'Istrie et de Dalmatie* (1901); Ch. Segvić, *Marco Marulo Pecinić* (1901); *Storia e leggenda di s. Donnione o Doimo, vescovo martire di Salona e delle sue reliquie* (1901); Ch. Segvić, *Iscrizione sepolcrale di Elena, figlia di Tomislavo, regina croata* (1902); P. G. Coletti, *Accessiones et correctiones all'Ilyricum sacrum del P. D. Farlati* (1902 i dalje); R. De Schneider, *Il palazzo di Diocleziano a Spalato* (1903); S. Gregorio *Magno papa nelle sue relazioni colla Dalmazia* (1904); I. Pivčević, *Nekoliko poljičkih isprava iz XV. st.* (1908); N. Andrijašević, *O vertikalnom pomicanju obalne crte u historičko doba na sjeveroistoku Jadranskoga mora*, doktor. disert. (1910); I. Delehaye, *Contributo bibliografico alla questione dei martiri salonitani*, sv. I. (1912); L. Jelić, *Contributo alla storia d'arte in Dalmazia* (1912); F. Bulić i J. Bervaldi, *Kronotaksa solinskih biskupa uz dodatak Kronotaksa spljetskih nadbiskupa* (1912); *Bibliografija* (1913); Ch. Segvić, *Tommaso Arcidiacono* (1914); S. Šilović, *Anarhija u Trogiru god. 1797* (1914); F. Bulić, *Mučenici solinski* (1917); G. Stockert, *Le monete del comune di Spalato* (1920); Lj. Karaman, *Pitanje odstranjenja zgrade stare biskupije u Dioklecijanovoj palači u Splitu* (1920); I. Pivčević, *Povijest Poljica* (1921); M. Petrojević, *Ninski biskup Teodozije* (1922); V. Novak, *Najstariji dalmatinski rukopis Evangelitarium Spalatense* (1923); Lj. Karaman, *Basreljef u splitskoj krsionici* (1924/25); A. Zaninović, *Marulićeva pjesma: Tazenje grada Hjeropolima* (1924/25); V. Novak, *Analiza razvoda zemalja manastira sv. Benedikta u Splitu* (1924/25); F. Bulić, *Krunidbena bazilika kralja Zvonimira usred Gradine u Solinu* (1924/25); P. Butorac, *Boka Kotorska od najstarijih vremena do Nemanjića* (1926/27); *Uzdasi i plač starca Milovana vrh rasuća solinskoga...* (1926/27); I. Pivčević, *Glagolsko bogoslužje i splitski sabori* (1928/29); J. Smodlaka, *Zemlje južnih Slavena i njihovi grbovi oko god. 1330* (1928/29); I. Stjepčević, *Katedrala sv. Tripuna u Kotoru* (1930/34). M. O.

BULLINGER, Heinrich, * Bremsgarten 1504, † Zürich 1575, švicarski reformator, pristaša i nasljednik Zwinglija, proveo je jedinstvo između Kalvinova i Zwinglijeva naučavanja. Sudjelovao je kod sastavljanja prve helvetske konfesije (1536), a drugu helvetsku konfesiju (1566) sastavio je sam.

BULOVEC, Karla, * Bled 1895, slovenska kiparica i crtačica. Pošto je svršila samostansku učiteljsku školu u Ljubljani, počela je risati kod Ferde Vesela. Bila je u Beču i Münchenu, a učila je i na školi za umjetni obrt i na umjetničkoj akademiji u Pragu kod profesora J. Šturse. Njezino je kiparstvo realistično s pokušajem plastične reforme, koju je zadnjih godina, kad se posvema posvetila velikim figuralnim crtežima, prenijela i na to područje. Isprva je pokazivala snažan kiparski talenat, no razvoj je njezinoga djela rano zastao. Udala se za pisca I. Mraka i pomagala mu kod inscenacija njegovih drama. F. M.-I.

BÜLOW, I. Bernhard Heinrich Karl, knez, * Klein-Flottbeck kod Altone 3. V. 1849, † Rim 28. X. 1929, njemački

diplomata i državnik. Odvjetak prastare plemićke obitelji iz Mecklenburga. Kao dobrovoljac sudjelovao je u prusko-francuskom ratu 1870/71, služio u upravnoj službi Elsass-Lothringena, a 1874 prešao u diplomatsku. Služio je u Rimu, Petrogradu i Beču; u doba istočne krize 1877 bio je otpravnik poslova u Ateni, 1879 tajnik poklisarstva u Parizu, 1885 savjetnik u Petrogradu, 1888 poslanik u Bukureštu, a 1894—97 poklisar u Rimu. U srpnju 1897 postade državni tajnik za vanjske poslove. Kao i admiral Tirpitz, tako se i B. zalagao za to, da Njemačka dobije odgovarajuće mjesto u svjetskoj politici. Ljeti 1898, kako priča u svojim uspomenama (*Denkwürdigkeiten*, I., 273), u sporazumu s njemačkim poslanikom u Londonu grofom Hatzfeldom, zapodio je pregovore s Engleskom u pitanjima Afrike na način, koji ne bi povrijedio osjećaje drugih, a u jednakoj mjeri vodio računa o interesima obiju stranaka. Polazna točka bijahu posjedi Portugala u Africi, o kojima je bio potpisan ugovor u listopadu 1898. Engleski ministar kolonija Chamberlain pokazao se tada sklon savezu između Engleske i Njemačke, kojemu bi oštrica bila upercna protiv Rusije. Kako ni on, a ni ministar predsjednik Salisbury ne davahu Njemačkoj jamstva za stvarne prohibitke, a B. bijaše uvjeren, da se Njemačka ne treba bojati Rusije, nije htio poduzeti ništa, što bi moglo poremetiti rusko-njemačke odnose. Savez s Engleskom bez stvarnih prohibitika u njegovim očima mogao bi biti vrlo opasan za Njemačku. Nakon umorstva dvaju njemačkih misionara u Kini dade u studenome 1897 zaposjesti Kiaučou, a posljedica toga bio je zaključen ugovor od 1898 (→ Kiaučou). Nakon rata između Španjolske i USA B. je ugovorom sa Španjolskom od 30. VI. 1899 kupnjom pribavio Njemačkoj otočje Karolina, što Bismarck bijaše pokušao provesti već pred 14 godina. Tim povodom bio je B. odlikovan naslovom grofa.

17. X. 1900 naslijedio je kneza Hohenlohea (v.) na mjestu državnog kancelara i pruskog ministra predsjednika. U vrlo uskim vezama s carem Vilimom II. uložio je mnogo truda, da na diplomatskom polju udari temelje svjetske politike Njemačke, koja se bijaše gospodarski brzo razvila, i da pospješiti izgradnju mornarice. Kako je to vodilo k napetim odnosima s Engleskom, B. se 1898—1901 opirao ostvarenju bilo kakvih savezničkih veza i smatrao, da će najbolje poraditi u duhu Bismarckove politike, ako Njemačkoj osigura slobodne ruke na svim stranama. Ali kad se nije odlučio na obnovu nekadanjeg ugovora (Rückversicherungsvertrag) s Rusijom, omogućio je ostvarenje zaokruživanja Njemačke. Povodom francusko-engleskog utaučenja o Egiptu i Maroku od 8. IV. 1904 B. je odlučno isticao interese Njemačke u Maroku pozivom na ugovor u Madridu od 3. VII. 1880, sklonio njemačkog cara na posjet marokanskom sultanu u Tangeru 31. III. 1905, suzbijao nastojanja francuskog ministra vanjskih poslova Delcasséa, koja su težila k premoći Francuske u Maroku, i pridonio svoj dio njegovu padu 6. VI. 1905. Ne okoristivši se raspoloženjem ministra predsjednika i nakon odstupanja Delcasséova ministra vanjskih poslova Rouviera, koji je htio dovesti do sporazuma između Francuske i Njemačke, i uporno tražeći saziv međunarodne konferencije u pitanju Maroka, koja se i održala u Algecirasu (v.), dovodio je i nehotiče do većeg zbliženja između Francuske i Engleske. Povodom vjenčanja prijestolonasljednika bi uzvišen na stepen kneza baš na dan Delcasséova odstupanja. U doba bosansko-hercegovačke aneksione krize 1908, obaviješten od austro-ugarskog ministra vanjskih poslova Ahrenthala o tadanjim namjerama Austro-Ugarske, odlučno je podupirao njezinu politiku i odlučnim intervencijama u Petrogradu sklonio Izvoljskoga na priznanje gotove činjenice. Ustrajao je uz politiku Trojnoga saveza, iako bijaše uvjeren, da je njegovo značenje u opadanju. Kad je kasnije njegova vanjska politika bila izložena nepovoljnim kritikama, volio je odgovoriti, da svjetsko političko stanje na prelazu od 19. st. u 20. nije bilo tako jasno ocrtano kao 1918.

Svoju vanjsku politiku upotpunjavao je B. odlučnim gospodarskim pothvatima, zaštitnim carinama i trgovačkim ugovorima 1904—05. Sukob s centrom potkraj 1906 dao mu je povod za raspust Reichstaga i za t. zv. blok-politiku, koja je predstavljala pokušaj vladanja u užem dodiru s pojedinim strankama. Ali čim se pokazao sklonim liberalnim zahtjevima, konzervativna ga je stranka napustila. Interview, objelodanjen u Daily Telegraphu 28. X. 1908, kojim je car Vilim II. namjeravao primiriti Englesku i

ispraviti neke neosnovane tvrdnje u vezi s burskim ratom, uzbunio je njemačko javno mnijenje. Njegov je tekst bio prethodno saopćen ministarstvu vanjskih posala, ali mu ovo ministarstvo nije poklonilo dovoljno pažnje. B. je cara uglavnom obranio pred Reichstagom, ali je 17. XI. zatražio od njega jamstva u pogledu njegovih budućih ličnih izjava. Tim su povodom njegovi dosadnji vrlo dobri odnosi s carem znatno oslabili. Državna financijalna reforma 1909 dobila je suradnjom konzervativaca i centruma oblik, koji nije bio prihvatljiv ni za liberalni dio bloka, a ni za Bülowa. B. odstupa 14. VII. 1909, a car na njegov savjet postavi na njegovo mjesto Bethmann-Hollwega. Kad je buknuo svjetski rat, B. dođe 17. XII. 1914 kao njemački poklisar u Rim s glavnim zadatkom, da posreduje u odnosima između Italije i Austro-Ugarske i održi neutralnost Italije. Kad je buknuo rat između Italije i Austro-Ugarske, vratio se u Njemačku. G. 1917 govorilo se, da bi imao zamijeniti Bethmann-Hollwega, ali usprkos maršalu Hindenburgu i parlamentarnim krugovima tome se opriješe car i Austro-Ugarska.

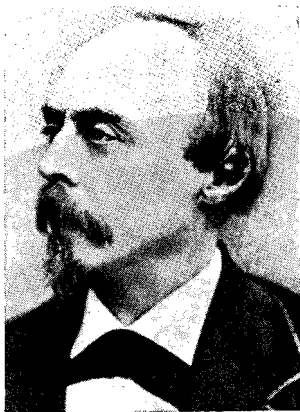
B. je bio čovjek visoke kulture i obrazovanosti, vrstan govornik, majstor u vođenju pregovora; hladnoća i suzdržljivost, te dobre odlike diplomata, smetale su mu kao državniku. Ženidbom u vezi s visokim talijanskim plemstvom bio je naročito podesan za zadaće, koje su ga dva puta zapale kao poklisara u Rimu.

BIBL.: *Deutsche Politik*, Berlin 1916; *F. v. Bülow's Reden*, izd. J. Penzler i O. Höttsch, 3 sv., Berlin 1903—09; *W. v. Massow, Fürst Bülow's Reden*, Leipzig (Reclam), *Denkwürdigkeiten*, Berlin 1930—31.

LIT.: A. Tardieu, *Le prince de B.*, Pariz 1909; O. Hamann, *Um den Kaiser*, Berlin 1919; W. Spickernagel, *Fürst B.*, Hamburg 1921; Wilhelm II., *Ereignisse und Gestalten*, Leipzig 1922; J. Haller, *Die Aera B.*, Stuttgart 1922; E. Brandenburg, *Von Bismarck zum Weltkrieg*, 3. izd., Berlin 1925; W. Becker, *Fürst B. und England 1897—1909*, Greifswald 1929; S. Münz, *Fürst B.*, Berlin 1930; H. v. Eckardstein, *Die Entlassung des Fürsten B.*, Berlin 1931; F. Thimme, *Front wider B.*, *Staatsmänner, Diplomaten und Forscher zu seinen Denkwürdigkeiten*, München 1931; V. Macchio, *Wahrheit! Fürst B. und ich in Rom 1914/15*, Beč 1931. J. N.

2. Friedrich Wilhelm, grof od Dennewitz, * Falkenburg 16. II. 1755, † Königsberg 25. II. 1816, pruski general. Istaknuo se naročito za rata protiv Napoleona I. g. 1813 pobjedama kod Möckerna (5. IV.), zatim Luckaua (4. VI.) i Grossbeerena (23. VIII.), gdje je pobijedio Oudinota, te kod Dennewitza (6. IX.), gdje je pobijedio maršala Neyu, a važan je bio njegov udio i u bitki naroda kod Leipziga (18. i 19. X.). G. 1814 sudjeluje u bitki kod Laona (9. i 10. III.), a u sudbonosnoj bitki kod Waterlooa (18. VI.) njegov je nastup bio odlučan. B. je bio i skladatelj. U.

3. Hans von, * Dresden 8. I. 1830, † Kairo 12. IV. 1894, njemački glasovirski virtuoz i dirigent. Glazbu je počeo učiti u Dresdenu kod Wiecka, zatim u Leipzigu, kontrapunkt kod Hauptmanna. Upute za dirigiranje primao je u Zürichu od Wagnera, čija je djela osobito promicao. U Weimaru dobio je zadnju izobrazbu u glasoviru od Liszta. Tu se oženio 1857 njegovom kćerkom Cosimom, koja ga je napustila 1869 i udala se 1870 za Wagnera. Iza više uspješnih gostovanja i nastupa postao profesorom glasovira u Berlinu. Ovdje je prigodice nastupao i kao dirigent. G. 1864 došao je u München, gdje je doskora postao dvorski kapelnik i ravnatelj Glazbene škole. Tu se zauzeo za prve izvedbe velikih Wagnerovih opera *Tristana* i *Meistersingera*. G. 1875—76 bio je na velikoj koncertnoj turneji u Americi (139 koncerata); poslije je bio dirigent u Hannoveru, Meiningenu, Petrogradu i Berlinu. Od 1887 živio je u Hamburgu i vodio koncertni zavod priređujući simfonijske koncerte. Bio je izvanredan virtuoz na glasoviru; program mu je uvijek bio opsežan; promicao je u prvom redu djela klasika. B. je imao izvanredno pamćenje, svirao je i dirigirao uvijek napamet. I u svirci i kod dirigiranja izrađivao je predavana djela u tančine, a pritom ga je vodio neobično siguran osjećaj za ritmiku; uvijek se podređivao skladateljevu djelu. U prvo vrijeme svog djelovanja propagirao je djela Wagnera, poslije se priklonio Brahmsu. Kao skladatelj nije se mnogo isticao. Vrijedna su njegova izdanja mnogih klasičkih glasovirskih djela s uputama za izvođenje.

HANS VON BÜLOW

teljevu djelu. U prvo vrijeme svog djelovanja propagirao je djela Wagnera, poslije se priklonio Brahmsu. Kao skladatelj nije se mnogo isticao. Vrijedna su njegova izdanja mnogih klasičkih glasovirskih djela s uputama za izvođenje.

LIT.: M. v. Bülow, *H. v. B. in Leben und Wort*, 1925; A. Steiner, *H. v. B.*, Zürich 1906.

4. Karl von, * Berlin 24. III. 1846, † Berlin 31. VIII. 1921, njemački general i vojskovođa; stupio u vojsku 1865, sudjelovao u ratovima 1866 i 1870—1; od 1903—12 zapovjednik 3. arm. zbora. U prvom svjetskom ratu zapovjedao 1. i 2. vojskom; 1915 imenovan za generalfeldmaršala. Napisao: *Mein Bericht zur Marneschlacht*. Sl. P.-č.

BULSIĆ, Šimun, spominje se kao graditelj u zadarskim ispravama 1435 zajedno s majstorom Matom Radovanovim (Alegrettijem). Obojica se obvezuju, da će za kneza i općinu sagraditi u Trogiru svod iznad česme u velikoj kuli trogirskoj (»in turri magna castris Traguriæ») i nov zid u gradskim bedemima.

LIT.: I. Kukuljević-Sakcinski, *SUJ*, Zagreb 1858. A. Sch.

BULTHAUPT, Heinrich, * Bremen 26. X. 1849, † Bremen 20. VIII. 1905, upravitelj gradske knjižnice bremenske, njemački pisac, nasljedovatelj klasika. Glavna su mu pjesnička djela: zbirka pjesama *Durch Frost und Gluten*, novele i drame u prozi i u stihovima, oratoriji i operni tekstovi (*Christus, Achilleus, Kain*). Po Schillerovu odlomku napisao je dramu *Die Malteser*, 1884. Među djelima teoretske prirode ističu se: *Dramaturgie des Schauspiels*, 1893—1901, u 4 sv., ponovno izdanje 1922 (dramatska umjetnost od Shakespearea do G. Hauptmanna), i *Dramaturgie der Oper*, 1887, 2 sv. G. Š.

BULWER, Edward Georg, lord → Lytton, lord.

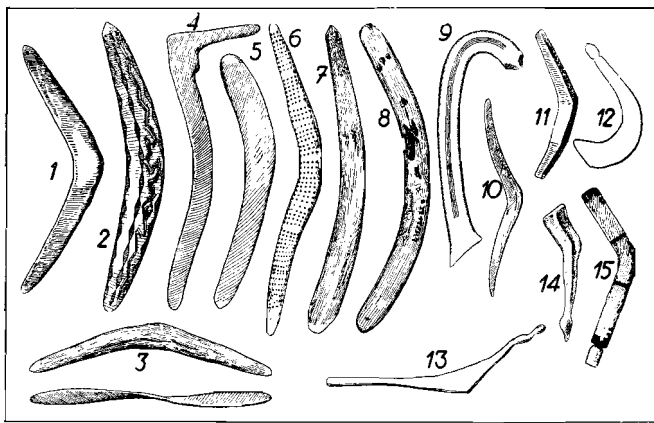
BULJAN, Antun, * Kreševo 11. IV. 1878, svećenik i pisac. Gimnazijske nauke svršava u Travniku, bogoslovske u Sarajevu. Polaze doktorat filozofije i kanonskog prava na Gregorijani u Rimu. Služi kao srednjoškolski kateheta u Sarajevu i tajnik nadbiskupa Stadlera. Reduciran je iz državne službe 1924 radi prosvjeda protiv izvrtnja povijesti i srpskog shvaćanja »narodnog jedinstva«. Dva puta boravi kao izaslanik nadbiskupa Šarića u USA. Kasnije je imenovan kanonikom i generalnim vikarom vrhbosanskog nadbiskupa. Sagradio je Dom Hrvatskog Radiša u Sarajevu i crkvu u Tarčinu.

Uređivao je »Vrhbosnu« u Sarajevu 1913—15, gdje piše uspjele društvene i teološke članke. Prevodi s njemačkog i talijanskog (Schebenovo *Slave Božje milosti* i t. d.). Pisao je crtice i duhovite, stilski dotjerane putopise po Španjolskoj, Italiji, Engleskoj, Francuskoj i Nizozemskoj, te dalekom Sjeveru. K. D.-č.

BUMBARI (*Bombus*), kukci opnokrilci, iz por. pčela, zdepasta gusto dlakava tijela. Žive združeno u gnijezdima pod zemljom, u malome broju, 50—200 radnika s jednom oplodnom ženkom. Ta je ženka prezimila i osnovala u proljeće gnijezdo. Ona sama s početka njeguje leglo, a poslije preuzmu taj posao mladi radnici. Bumbari ne grade umjetnog saća, nego skupljaju nepravilne hrpe peluda, u koje ženka snese jaja, da ličinke imadu hrane. Ove izbuše u peludnim hrpama jajolike, nepravilno poredane čahure, iz kojih izađu iznajprije radnici, poslije mužjaci, pa ženke, koje iza oplodnje prezime, a svi ostali članovi u gnijezdu poginu u jesen. Bumbara ima mnogo vrsta. Oni su od koristi u gospodarstvu, jer oprasuju mnogo kulturno bilje (na pr. djetelinu). K. B.

BUMERANG, oružje australskih urođenika, komad kukasta drva, koji redovno služi za bacanje, a katkad i za udaranje. Poznato je svojstvo b-a, da se vraća natrag prema bacaču, ako ne pogodi cilja, pa se obično na to misli, kad je govora o njemu. Međutim to je samo dijelom ispravno, kao što se i sam naziv *bumerang* osniva na nespoznanju. Načinjen je naime prema riječi *vumera, vomera*, koja se upotrebljava za *metaljku* u okolici Sydneya, gdje su Evropljani prvi put stupili na australsko kopno, a nikad za b., koji ima mnoga, sasvim drukčija imena. No ipak se naziv b. u Evropi sasvim udomaćio, postao je pojam, ali znači dvoje: 1. u užem smislu — gledano s tehničke strane — »pravac povratni australski b. i 2. u širem smislu teži i grublje izrađeni b., koji se *povraća*, pa dalje svaku drugu kijaču za bacanje sličnoga oblika. Ovom se drugom vrstom Australci služe u boju, dok prvu upotrebljavaju za lov na ptice, ribe i manje životinje, a ima i posebnih b. za igru, i upravo ovi opisuju one najljepše i najzamršenije krivulje u zraku (v. sliku 2). I veličina i oblik b-a mogu biti vrlo različiti. Duljina im je od 40—110 cm, mogu biti koljenasto zakrivljeni ili savijeni kao srp, a krakovi su im sad jače, sad slabije razmaknuti (poprečno ima kut među njima 135°).

Povratni je b. u svom najpoznatijem obliku plosna daščica, debela u sredini 1 cm, oštih rubova, s gornje strane nešto jače, a s donje slabije ispupčena, tako da joj prorez

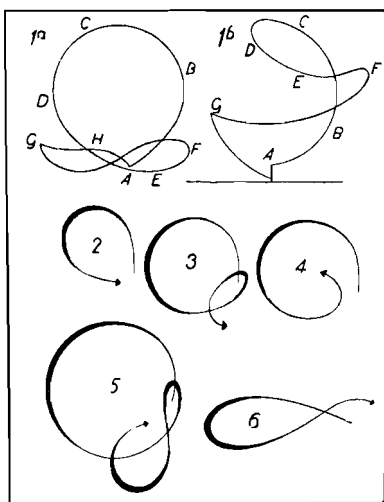

Sl. 1. RAZLIČNI OBLICI BUMERANGA

1.—3. australski povratni b. (3. pokazuje i zavinutost krakova); 4.—6. obični («bojni») australski b., koji se ne vraća; 7. Sudan, 8. i 9. stari Egipat; 10. prehistorijska Evropa (Jütland); 11. Indija (Gudžerat); 12. juž. Indija; 13. Celebes; 14. prerijski Indijanci; 15. Pueblo-Indijanci (Hopi). — Omjeri crteža nijesu jednaki (1., 2., 4.—9., 12. iz British Museuma, 3. i 10. po Franzu, 11. po Ratzelu, 13. po Lippsu, 14. i 15. po Buschanu)

nalikuje na leću. Osim toga oba su kraka nešto zavinuta oko uzdužne osi, i to redovno lijevi krak prema gore, a desni prema dolje, tako da b., gledan s tanke strane, ima izgled vijka (v. sl. 1 br. 3; na crtežu je zavinutost jako pretjerana, dok je u naravi često jedva primjetljiva). Ovakav b. drži bacač u ruci kao srp, gotovo posve uspravno, tek nešto nagnut na desno, tako da oba kraka gledaju naprijed, a jače ispupčena (gornja) ploha nalijevo. Iz tog položaja baca se b. snažnim zamahom ravno naprijed, kod čega treba da se odsklizne između palca i ostalih prsti i da se *zavrti sam oko sebe* kao zvrk. Na taj način bačeni b. poleti najprije gotovo vodoravno naprijed vrteći se neprestano oko svoje kraće osi u okomitoj ravnini, zatim se os vrtne stane naginjati, dok se b. u isto vrijeme podigne uvis i zakrene nalijevo, pa se onda vrati vrteći se sada u vodoravnoj ravnini i padne u blizini bacača lijevo ili desno, ispred ili iza njega, opisivši gotovo posve pravilan krug (v. crtež br. 2 na sl. 2).

Može se b. baciti i prema zemlji, da se poslije nekog vretna sam digne uvis i zakrene nadesno, a i na različite druge načine. Predodžbu o tim kretanjima najlakše je dobiti s pomoću minijaturnog b., izrezanog iz posjetnice ili dopisnice, koji se uhvati sasvim lako palcem i kažiprstom lijeve ruke za jedan krak i snažno kvrcne prstom druge ruke po drugom kraku pustivši ga u isti čas. Putanje b-a mogu biti vrlo raznolične i zamršene, što sve naravno zavisi o bacaču, njegovoj snazi i vještini, o smjeru i kutu bacanja, o vjetru i o konstrukciji b-a, naročito o jačoj ili slabijoj zavinutosti oko uzdužne osi. Utvrđene duljine opisanih krivulja kreću se između 22 i 45 m, a visine između 15 i 30 m, ali Australci bacaju b. navodno i po 80 m daleko, a u jednom se slučaju tvrdi, i preko 100 m, kod čega je b. na povratku opisao u zraku 5 krugova. Povratni b. može se baciti i tako, da se vrati, pa u tom slučaju leti mnogo dalje. Utvrđena je daljina od 167 m, dok je isti bacač s kuglom za polovicu lakšom postigao samo 63 m. Zamršena kretanja b. nijesu još dovoljno razjašnjena s fizičke i tehničke strane unatoč brojnim pokušima i istraživanjima. Opažanja se ne slažu, premda se

Sl. 2. NEKOLIKO KRIVULJA, KOJE OPISUJE BACENI BUMERANG, U TLOCRTU. Crtež 1b prikazuje uspon bumeranga iz crteža 1a, dok je kod drugih tlocrta uspon prikazan odeblijanjem krivulje (1a, b po Walkeru, 2—6 po Buchneru)

bijoj zavinutosti oko uzdužne osi. Utvrđene duljine opisanih krivulja kreću se između 22 i 45 m, a visine između 15 i 30 m, ali Australci bacaju b. navodno i po 80 m daleko, a u jednom se slučaju tvrdi, i preko 100 m, kod čega je b. na povratku opisao u zraku 5 krugova. Povratni b. može se baciti i tako, da se vrati, pa u tom slučaju leti mnogo dalje. Utvrđena je daljina od 167 m, dok je isti bacač s kuglom za polovicu lakšom postigao samo 63 m. Zamršena kretanja b. nijesu još dovoljno razjašnjena s fizičke i tehničke strane unatoč brojnim pokušima i istraživanjima. Opažanja se ne slažu, premda se

ističe važnost kretnje oko vlastite osi, zaobljenosti ploha i zavinutosti u obliku vijka.

Kao što je povratni b. zanimljiv i zabavan kao fizička sprava, tako je i uopće za etnologiju važan kao kulturna pojava. Ta se važnost vidi najbolje po tom, što je jedan cijeli kulturni krug po njemu prozvan »bumerang-kulturom«. To je u prvom redu staroaustralska kultura, ali joj se tragova nalazi i po čitavom ostalom svijetu, a važni su joj elementi — uz ostalo — baš b. i srodna mu srpasta kijača (v.). Od kijače za bacanje vjerojatno je i nastao b. Uz Australiju danas se obično (ne povratni) b. nalazi naročito uz gornji Nil, u Sudanu, gdje se dalje razvio u željezni nož za bacanje, zatim u Indiji (sjev. i juž., osobito na poluotoku Gudžeratu), u Americi kod Pueblo-Indijanaca (Hopi, Moki), u juž. Kaliforniji, kod prerijskih Indijanaca (nekoji oblici *tomahawka*), na Novim Hebridima, Celebesu i u juž. Kini. Za prošlost je potvrđen iskopinama za stari Egipat i sjev. Evropu (Jütland), a tako su se tumačili i neki drveni predmeti iz drugih prehistorijskih nalazišta (na pr. zap. Švicarska, Bieler See). Druge podatke za b. u prošlosti treba primiti s oprezom, jer se nerijetko kao b. drži svaki kukasti predmet nepoznata značenja na starim slikama ili kakva nejasna vijest o nekoj inače nepoznatoj spravi za bacanje, koja može biti i obična kijača s debelom glavom. Tako je b. bio navodno redovno oružje u vojsci starih Asiraca, zatim se spominje, da ga je bilo u staroj Grčkoj i Engleskoj, a kao povratni b. smatrala se i rimska *cateja*, Wotanovo kladivo, Mjöltnir, pa čak i topuzina Kraljevića Marka. Sve su to međutim samo nagađanja, premda nije isključeno, da je b. kao značajan element jedne vrlo stare primarne kulture bio nekad rasprostranjen na mnogo većem području nego danas, pa će se možda naći još gdje na svijetu u dubljim kulturnim slojevima. *Povratni* oblik b-a dosad je nesumnjivo utvrđen samo kod današnjih Australaca.

LIT.: G. Montandon, *Traité d'ethnologie cyclo-culturelle et d'ergologie systématique*, Pariz 1934; Buschan, *Illustrierte Völkerkunde*, I.—II., Stuttgart 1922—1926; G. T. Walker, *Boomerangs*, Smithsonian Report for 1901, Washington 1902; M. Buchner, *Das Bumerangwerfen*, Zeitschrift für Ethnologie, god. 48, Berlin 1916; K. Weule, *Die Kultur der Kulturlosen*, Stuttgart 1910; L. Franz, *Alteuropäische Wurfhölzer*, Festschrift P. W. Schmidt, Wien 1928; P. Strmšek, *Orožje v jugoslavanski narodni epiki*, ZNZO, XXV., Zagreb 1924. B. B-č.

BUNA S RIMSKIM MOSTOM U SELU KOSORU

BUNA, 1. lijevi pritok Neretve. Izvire iz lijepog i jakog krškog vrela na istočnom kraju Mostarskog polja. Teče vijugavim tokom preko niskog zemljišta i nakon 8 km uliva se u Neretvu. Konstantin Porfirogenet spominje rijeku pod imenom Bona (*Bóna*) i kaže, da se iznad rijeke nalazi brdo, na kome je istoimeni grad (*τὸ Bóna*); Šišić misli, da se na isti grad odnosi i carev Hum (*Xlovu*), a Blagaj bi bio samo prijevod latinskog naziva (bonus = blag). Danas se na brijegu (317 m) iznad vrela Bune vide ruševine Stjepanograda.

LIT.: Šišić, *Povijest Hrvata*, Zagreb 1925.

2. Zaselak u Hercegovini; nalazi se na ušću istoimene rijeke. Ima 339 stan. (1931). J. R-č.

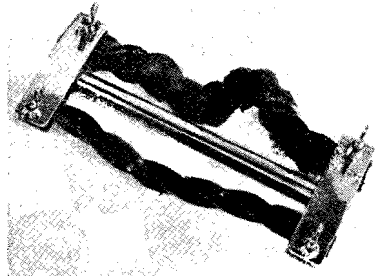
3. Potok, izvire kao Bunica u Vukomeričkim goricama, a utječe u Odru 3,5 km *JI* od sela Donje Kuče. Duga je 21 km. Z. D-i.

BUNA-KAUČUK, umjetni kaučuk dobiven polimerizacijom butadiena (v.). Velika tehnička vrijednost i mnogostрана primjena kaučuka i gume u gospodarstvu i veleobrtu zahtijeva sve veću proizvodnju kaučuka. Ali budući

da se prirodni kaučuk dobiva iz mliječnog soka (latexa) kaučukovaca, koji rastu u tropskim i subtropskim krajevima, to države, koje ne posjeduju kolonija u tropima, moraju uvoziti tu dragocjenu sirovinu. Nestašicu kaučuka osobito je teško osjetila Njemačka za vrijeme prvoga svjetskoga rata. Tada je njemačkim kemičarima uspjelo sintetizirati umjetni kaučuk iz domaćih sirovina. Osobitih je zasluga pri tom stekao profesor Fritz Hofmann, koji je sa svojim suradnicima našao postupak, kako se iz izoprena i njegovih homologa, kao butadiena i dimetilbutadiena dobivaju kaučuku slični proizvodi (→ kaučuk umjetni). F. Hofmann (koji je 1941 u Zagrebu održao predavanje *Od ugljena do kaučuka*) najavio je već 1909 svoj osnovni patent o polimerizaciji izoprena za dobivanje umjetnog kaučuka. Po tom su načinu dobivali u Njemačkoj za vrijeme svjetskog rata iz metilizoprena ili dimetilbutadiena umjetni kaučuk, zvan metilni kaučuk. I ako je taj kaučuk bio skuplji i zaostajao u kakvoći za prirodnim, ipak je u nedostatku prirodne sirovine izvršno poslužio za mnoge svrhe. Nakon rata obustavljena je proizvodnja metilnog kaučuka, no nisu prekinuti skupi pokusi oko sinteze boljeg i jeftinijeg umjetnog kaučuka. U velikim kemijskim tvornicama I. G. Farbenindustrie u Njemačkoj uspjelo je proizvesti iz plina butadiena kaučuku slični proizvod nazvan buna-kaučuk. Butadien se dobiva iz plina acetilena putem čitava niza među-proizvoda, kao acetaldehida, aldola i butilenglikola ili iz vinilacetilena. Acetilen se pak dobiva iz kalcijeva karbida s vodom, a karbid se stvara iz ugljena i vapna u električnim pečima.

Polimerizacija butadiena zadavala je velikih teškoća, dok se nije našlo, da polimerizacija butadiena teče povoljno u toplini uz kovinu natrij kao katalizator. Nisu se

naime mogli dobiti uvijek isti proizvodi, a to je za tehničku proizvodnju od bitne važnosti. Iz početnih slova *butadiena* i *natrija* stvoreno je ime *buna*. U novije se vrijeme proizvodi polimerizacija butadiena u vodenoj emulziji (latexu) mučkanjem s različitim katalizatorima i regulatorima uz neprekidno nadziranje stupnja polimerizacije i viskoziteta otopine. Tako je uspjelo načiniti različite polimerne proizvode s različitim svoj-

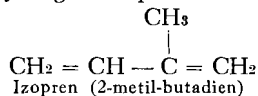
PRIRODNI KAUČUK I PERBUNAN

Dva vrtnjom napeta traka postavljena su u vrelo ulje. Prirodni je kaučuk pri tom gotovo posve uništen

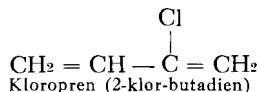
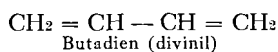
(A. Springer, *Kunstkautschuk*, 1941)

stvima, koji imaju i posebna imena kao »Buna S«, »Perbunan«, »Perbunan extra« i dr.

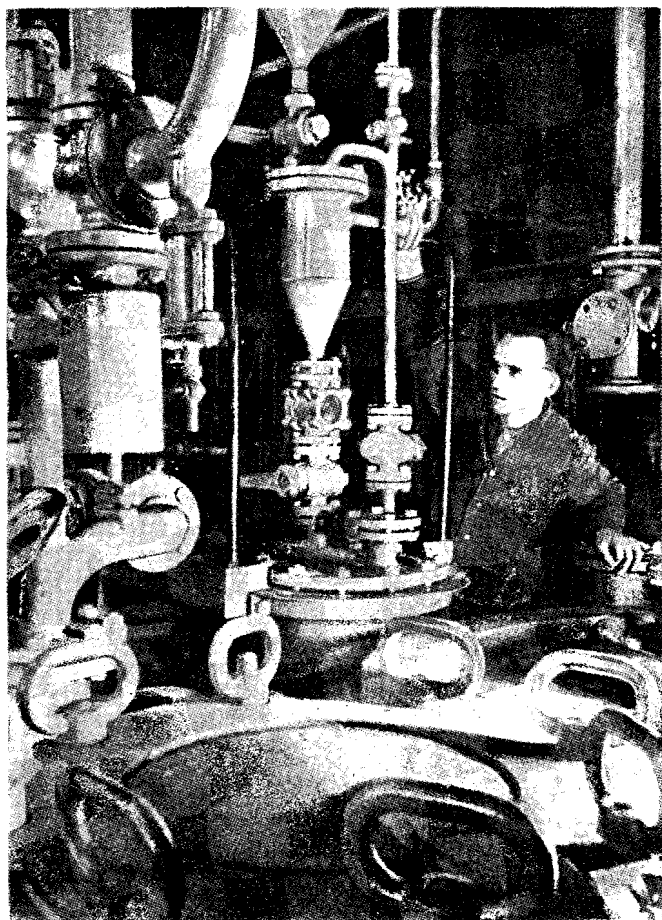
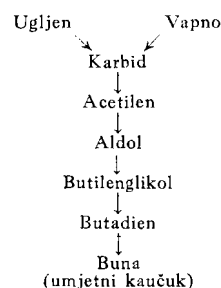
Opeka, iz koje je izgrađen prirodni kaučuk:

Tvari, iz kojih se pravi umjetni kaučuk:

Proizvodnja bune:

PRIREDIVANJE BUNE, Pogled u odio za polimerizaciju
(A. Springer, *Kunstkautschuk*, München-Berlin 1941)

U nekim je svojstvima buna-kaučuk, osobito u elastičnosti, vrlo sličan prirodnom kaučuku. Dade se vulkanizirati sa sumporom kao i prirodni kaučuk (uz prisuće ubrzača vulkanizacije). Vulkanizirani je buna-kaučuk otporniji prema benzinu i ulju, bolje podnosi promjene temperature od prirodnog kaučuka i kod viših temperatura ne postaje termoplastičan. Ne stari tako kao prirodni kaučuk. Sva su ta svojstva osigurala buna-kaučuku mnogostranu upotrebu. »Buna S« je najpodesnija sirovina za obruče kotača samovoza. S aktivnom čadom vulkanizati bune daju izvršnu gumu, koja se 20—30% manje troši trenjem od gume dobivene iz prirodnog kaučuka. Ona je također otpornija prema mineralnom ulju i benzinu. »Perbunan« je osobito elastičan, pa se upotrebljava za naročite svrhe, kod gradnje strojeva i za pravljenje cijevi za benzin i ulje. Otporan je i prema alifatskim ugljikovodicima, razrijeđenim kiselinama i lužinama, dok je naprotiv topljiv u benzolu, toluolu i kloriranim ugljikovodicima. Ali najveća je prednost sintetskog kaučuka to, što se proizvodi u Evropi, i to samo iz domaćih sirovina, neovisno o sirovinama iz tropskih i subtropskih krajeva.

Danas je proizvodnja umjetnog kaučuka toliko napredovala, da je znatno pojeftinilo, makar mu je cijena još uvijek viša od prirodnog proizvoda. Ali tom je sintezom postala Njemačka neovisna o uvozu kaučuka, dok ga je još 1935 morala uvesti oko 70.000 tona. U Americi su se također počeli zanimati za umjetno dobivanje kaučuka. Standard Oil Comp. of New Jersey, USA, priskrbila je pravo izradbe kaučuka po buna-postupku, dok je veliki kemijski koncern u Americi, Dupont, počeo proizvoditi umjetni kaučuk polazeći od klorbutadiena (kloroprena), koji se također dobiva iz acetilena i vinilacetilena. Polimerizacijom klorbutadiena dobiva se kaučuku slični proizvod, koji se naziva »Dupren« ili »Neopren«. Spomenute vrste kaučuka služe za izradu gumenih cijevi, koje se ne otapaju u benzinu i mineralnom ulju i za posebne svrhe, jer je taj umjetni kaučuk za sada još skuplji od prirodnog. U sintezi umjetnog kaučuka vidimo veliki uspjeh kemij-

ske znanosti i tehnike. Buna-kaučuk nije obični nadomjestak za prirodni kaučuk, već proizvod izvrsne kakvoće, koji je po nekim svojim svojstvima bolji od prirodne sirovine.

BUNAR → Zdenac.

BUNARKA → Tušak.

BUNAU-VARILLA, Philippe Jean, * Pariz 26. VII. 1859, francuski inženir. Bio je generalni ravnatelj međuoeanskog panamskog društva, koji je nakon afere, što je ugrozila uspjeh tog pothvata, reorganizirao radove i uporno nastojao dovršiti prokop odstupanjem toga francuskog pothvata Sjedinjenim američkim državama (→ Panamski prokop). Izumio je gliboder na električni pogon. Za vrijeme rata 1914 do 1918 usavršio je postupak u verdunskoj tvrđavi oko čišćenja vode za piće klorovom rastopinom (»verdunizacija«).

BIBL.: Panama, le passé, le présent, l'avenir (1892); Le détroit de Panama (1907); Panama, la création, la destruction, la résurrection (1913); L'autojavelissement imperceptible (1926); La radiolyse chimique (1927). J. D.-e.

BUN BIJELI, *Scopolia carniolica* Jacq., biljna vrsta por. pomoćnica (v.). Podanak je ove trajne biljke jako razvijen, razgranjen i dug do 30 cm. Iz njega se razvija do 80 cm visoka, razgranjena nadzemna stabljika. Listovi su obrnuto jajasti, na rubu čitavi ili tupo nazubljeni i goli. Ljubičasto-crni zvončasti cvjetovi vise na kratkim stapkama. Cvate u rano proljeće. Plod je tobolac. Središte je rasprostranjenija bijeloga buna u kopnenom dijelu Krša. Izvan ovog područja dolazi posve ograničeno u Karpatima, u krajevima sjeverno i sjeveroistočno od njih i na Kavkazu. Raste u sjenovitim i vlažnim šumama, na vapnenoj podlozi. U vrijeme cvatnje sabrana i osušena biljka zajedno s podankom i s korijenjem

BUN BIJELI

— *Herba Scopoliae* — upotrebljava se (zbog alkaloida) kao i velebilje. Kao stari tercijski oblik važan je bijeli bun i u biljnogeografskom pogledu. *S. Japonica* Maxim. (Japan) daje u Japanu drogu *Rhizoma Scopoliae Japonicae*.

LIT.: D. Marković: Farmakognoska istraživanja bijeloga buna iz zapadne Hrvatske (Apotekarski vjesnik, Zagreb 1936). F. K.-n.

BUNDELKHAND, kraj u Britanskoj Indiji, između Jumbe i Čambala, gdje živi gotovo 1 i ½ mil. stan. u tridesetak kneževina pod engleskim protektoratom od 1817. U Panni je napuštene kopanje dijamanta. M. Š.

BUNDERIUS, Ivan, * Gent 1482, † 1557, dominikanac. Borio se na znanstvenom polju protiv Lutera. Djela: *Compendium dissidii quorundam haeticorum atque theol.*, Pariz 1540; *Detectio nugarum Lutheri*, Louvain 1551; *De vero Christi baptismo*, Louvain 1553; *Scutum fidei orthodoxae*, Gent 1556 i dr.

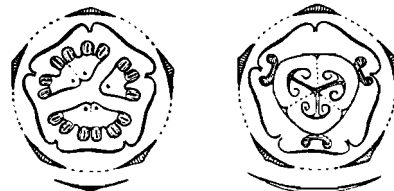
LIT.: *Scriptores ord. Praed.*, II., 160; *Dict. Theol. Cath.*, II. M. K.-č.

BUNDEVA, tikva, buča (*Cucurbita*) je jednogodišnji biljni rod iz por. bundevnjače, koji se odlikuje velikim, žutim, sulatičnim, zvoncu sličnim, jednodomnim cvjetovima sa trobratnim prašnicima i velikim plodovima (bobama) s bijelim sjemenkama. Vitice su mu razdijeljene na dva ili više dijelova, a stabljika je hrapava, jer je obrasla bodljikama i bradavicama. S. H.-č.

Bundeve se upotrebljavaju za stočnu hranu, a nekoje vrste jedu ljudi pečene ili kuhane. U košticama ima masnog ulja oko 50%, izvrsne kakvoće za jelo. U Podravini kuhaju posušene i usitnjene koštice radi dobivanja bundevinog (tikvinog) ulja.

Bundeve uspijevaju u području vinograda i kukuruza. Ne podnose nedostatak vlage i traže jača zemljišta. Obično se ne siju kao glavni usjev, nego kao podusjev u kukuružu. Njega sastoji u rahljenju zemljišta dvo- i trokratnim okapanjem. Vrtne bundeve siju u »kućice« u razmaku 2:2 m. Prirod bundeva, ako su sijane kao glavni usjev, iznosi u povoljnim godinama do 1.000 q po jednom hektaru. P. K.

BUNDEVNJAČE (*Cucurbitaceae*) predstavljaju jedinu porodicu istoimenog reda sulatičnica, kojoj pripadaju uglavnom zeljaste penjačice ili polugrmovi s najčešće jednodomnim, pravilnim, peteročlanim, više ili manje sula-

DIJAGRAM CVIJETA BUNDEVNJAČA

tičnim cvjetovima. Muški cvjetovi imaju po 5 prašnika, od kojih su najčešće po 2 međusobno srasla, a 1 je slobodan, ili su pak svi međusobno više ili manje srasli. Svaka polovica prašnice ima samo 1 peludnicu. Plodnica je podrasla i trogradna, a plod najčešće mnogosjemena bobica, rjeđe tobolac. Većina se bundevnjača penje s pomoću morfološki veoma zanimljivih vitica. U našoj flori nastupaju samoniklo jedino rodovi bljuštac i štrkavac, dok se neki strani rodovi uzgajaju kao gospodarske biljke. Među potonje spadaju na pr. rod *Citrullus*, krastavac, dinja, tikva i dr. S. H.-č.

BUNDIĆ (Bonda, Bonde, Bunda) prastari je vlasteoski rod, kojega se prisutnost u prošlosti grada Dubrovnika sasvim sigurno zasnjeđoćava već za vrijeme prije 17. V. 1190, kada je ugovornu ispravu dubrovačkog kneza Gervazija-Krvaša o miru s humskim knezom Miroslavom između 59 predstavnika dubrovačkih vlasteoskih rodova potpisao i vlastelin *Savinus Bonde*, prvi poznati nosilac krsnoga imena *Savin*, koje se u rodu kasnije često ponavljalo.

Neposredno poslije 1190 isti Savin sudjelovao je u još dva druga javna posla: kao odvjetnik u zastupanju dubrovačkoga kaptola 4. V. 1195 u sudenju spora nadbiskupa Bernarda s područnim svećentvom, a kao gradski vijećnik 9. IV. 1198 u dosuđivanju crkvice sv. Marije od Rožate lokrumskom samostanu (Cod. dipl. II., 246, 272, 295). Prema predaji B-ći starinom potječu iz same dubrovačke okoline, a hrvatski oblik njihova prezimena potvrđuje se čirilovskim ispravama od 1253 i 1254 (Cod. dipl. IV, 532, 559). Rod je izumro potkraj 19. st.

U kulturnu prošlost Dubrovnika rod nije ušao ni s jednim jedinim znatnijim predstavnikom. Povjesničar Fr. Ser. Crijević u svom golemom djelu *Bibliotheca Ragusina* spominje u svemu 4 svećenika, od kojih trojica: *Nikola* (živio u 15. st.), *Antun Marija* († 1667) i adoptivni *Antun* († 1719) pripadahu dominikanskom redu, četvrti *Savin* (kanonik dubrovačke crkve, † 1441) svjetovnom svećentvu, ali ni jedan od njih nije ostavio iza sebe bilo kakav književni rad.

Napose je spomena vrijedan vlastelin **Luko Bundić** (19. st.), jer je Dubrovniku, u kojem se već od početka 16. st. mnogo cijenila upravo kazališna umjetnost, 1863/4 izgradio lijepo novo kazalište, koje za Dubrovnik predstavlja njegovo treće javno kazalište uopće.

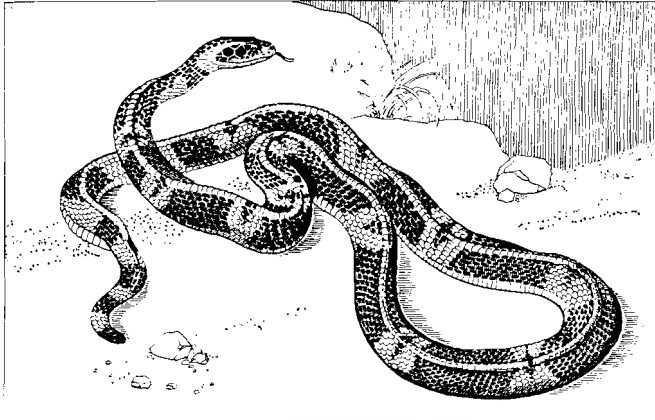
Naime u Dubrovniku se u 16. st. javno predstavljalo na otvorenim mjestima, na *Poljani* i *prid Dvorom*, a onda su se od kraja 17. st. javne predstave počele davati u zatvorenim prostorijama *Orsana*. Početkom 18. st. (oko 1707) taj je *Orsan* već preuđen za prvo javno kazalište, u kojem se bez prekida predstavljalo do 1817, kad je zajedno s gradskom vijećnicom izgorjelo. Ipak oko 1823 za drugo kazalište bila je adaptirana Gučetićeva zgrada u Zuzerinovoj ulici, a kad je 26. XII. 1864 svojoj svrsi bio predan novi *Bundićev teatar* (vulgarno zvan i *Bondin teatar*), Gučetićevo se kazalište počelo nazivati upravo *stariim teatom*.

LIT.: M. Rešetar, *Stari dubrovački teatar*, Narodna starina, I., 1922; L. Kukuljica, *Narodna epigrafija*, Zabavnik, Dubrovnik 1867; M. Medini, *Starine dubrovačke*. F. F.

BUNE, Vice (Vincentius Bune u dubrovačkim spomenicima), * Lopud 1559, † Napulj 12. XI. 1612, dubrovački pomorac. U službi španjolskih kraljeva Filipa II. i Filipa III. putuje u Ameriku, a — prema grobnom natpisu — djeluje i kao izaslanik madridskoga dvora u Belgiji. Između 1598 i 1600 postaje savjetnik španjolskog namjesnika u Napulju, na kojem se položaju održao do kraja života. Prema M. Rešetaru (Nar. enc.) bio je nekoliko godina potkralj u Meksiku; za svoje je zasluge nagrađen viteštvom Kristova reda. U više se prilika zauzimao za interese Dubrovačke republike; 1600 uspio je pobiti gledište napuljskog namjesnika, da sokolovi, kojima ga republika daruje svake godine, posvjedočuju njezinu političku ovisnost o Španjolskoj, a 1602 stekao je potporu španjolskih namjesnika u Italiji protiv Mlečana, koji su omogućili otpad Lastova od republike. Republika ga je učinila i svojim konzulom u Napulju. U oporuci je izrazio želju, da ga sahrane na rodnom otoku, pa mu se sarkofag nalazi u lopudskoj crkvi Sv. Trojstva, koju je prema predaji i podigao. Latinski natpis na sarkofagu ističe uz ostalo njegove zasluge za širenje vjere u Americi i zaštitu katoličanstva u Belgiji. B. nije potjecao iz poznate dubrovačke obitelji Bunića.

LIT.: J. Tadić, *Spanija i Dubrovnik u XVI. st.*, Posebna izd. SKA 93, 1932; V. Lisićar, *Lopud, historički i savremeni prikaz*, Dubrovnik 1931.

BUNGAR (Bungarus), indijska riječ, označuje u nauici 12 velikih opasnih zmija otrovnica Istočne Indije i južne Kine. Ove imaju u malenim ustima malene otrovne zube,

BUNGAR

koji su sprijeda žljebasti, jedva zamjetljivi. Najveća je ovakova otrovnica Bungarus-Pama (*Bungarus fasciatus*) od 1,75 m, crna sa žutim kolutima, leđnim grebenastim cdebljanjem i tupim okrajkom repa. K. B.

BUNICA, mali lijevi pritok rijeke Bune u Hercegovini. Izvire kao krška rijeka ispod vapnenačke visoravni Rudine. Tok joj je vijugav i dug oko 5,5 km, a pad malen. Najprije teče kroz nisko područje (Malo polje), zatim se probija kroz vapnenački greben i slijeva se u Bunu oko 2,5 km od njezina ušća u Neretvu.

BUNIČIĆ, Marko. * Cres 10. III. 1797, † Cres 11. II. 1887, kanonik sv. Jeronima. Školovao se u Rimu u zreloj dobi, kasno zaređen i odmah imenovan kanonikom sv. Jeronima. Izvrstan latinist, predavao je latinski jezik i retoriku u Collegio romano, pjevao latinske pjesme i bio član Arkadije. Bio pri ruci F. Račkoma, kad je šezdesetih godina produčavao rimske arhive, i biskupu Strossmayeru kod nabave umjetnina. Smatran je najboljim latinistom svoga vremena. Pomagao je novčano zbor i Kaptol sv. Jeronima. Svoju bogatu knjižnicu ostavio je gradu Cresu. Pjesme nisu skupljene.

LIT.: *Nadpop Marko Buničić Cresanin*, Vienac, 1889, str. 300 i sl.; *Pisma F. Račkoga*, Prosvjeta, 1896; M. U., *Nadpop Marko Buničić*, Jadranski dnevnik, 1937, br. 77.

BUNIĆ, selo u sjevernom kutu Krbavskoga polja na sječištu cesta iz Krbave u Gacku i iz Like u Korenicu. U srednjem vijeku spadaše pod krbavsku župu i biskupiju, u 15. st. plemićima Bunićima Krbavskim. Pod Turcima 1526 gotovo opusti, pa ga 1553 naseli Malkočbeg muslimanima i pravoslavnim kmetovima. G. 1624 imadaše kao glavna utvrda kliškog sandžaka u Krbavi 150 stan. Narodna pjesma spominje u B. dizdara Halilaju, barjaktara Omera i Bunićanina Muju. Kad je karlovački general Herberstein

razorio B., odseliše se muslimani u Pounje i ondje osnovali novi B., a preostalih se osam obitelji pokrsti, među njima i velika, bogata i ugledna porodica Mustadina Rastića, koja živi i danas. Knez Dobrovoj Knežević naseli veći broj Srba. Pri reorganizaciji Vojne Krajine 1746 postade B. kapetanijom. Tada joj bijaše na čelu Gedeon Laudon. On je zasadio velik hrastov i borov gaj, do danas zvan Laudonov gaj, i podigao crkvu sv. Marije. Na njezinu je mjestu general Urban sagradio 1856 novu lijepu crkvu od kamena. U njoj je ploča, koja veliča djela vojskovođe Laudona, a pred njom grobnica dvaju njegovih sinova. U B. se rodio 1794 podmaršal Dane baron Rastić, koji je ratovao proti Napoleonu, bio uz Jelačića kandidat za bana i razbio Madžare kod Budimpešte.

LIT.: E. Laszowski, *Bunić*, Lički kalendar 1938.

S. O. n.

BUNIĆ hrvatski je oblik prezimena starog dubrovačkog vlasteoskog roda »de Bona«, koji je za dva do tri stoljeća stariji nego ga je pod istim oblikom u Akad. rječniku izveo njegov urednik Đ. Daničić, kad je (pod a) kazao o njemu, da je »prezime vlasteoskoj porodici u Dubrovniku, koje dolazi od 15. vijeka, a latinski se pisalo de Bona, od čega će biti nastalo«. Opet rod nije ni toliko star, kako je to u životu Jakova B-ća izveo njegov biograf fra Saro Crijević tvrdeći, da se među vlasteoskim rodovima Dubrovnika javlja od samih početaka opstanka grada, ili doslovce »jam inde a conditae fere urbis initiis«. Isto tako je zapletena i bez sigurne podloge tvrdnja talijanskog dominikanca Serafina Razzi (1531—1611), koji je prema navodima bezimenih anala u svojoj »Storia di Raugia« (1595) izveo rodu porijeklo iz Njemačke, a ni tvrdnja M. Medinija, koji u svojim »Starinama dubrovačkim« (str. 99) kaže, da su se »Gondola i Lucari odvojili od porodice Savka u 12. st., a Bona i Gataldi su Bistetići — kako to i Popis kaže — koji su, čini se, primili ime Bona od majke Buna, kćeri Grubeša Gundulića..., koji muške djece ili nije imao, ili su mu umrla, pa je ostao na kćeri Boni te uzeo Marina Bistetića u laž (= u ulaz, nubere uxori), što se u statutu kaže »gennerum ad filiandum«.

I protiv ovog Medinijeva izvođenja B-ća od Bistetića preko Bone rod. Gundulić (isp. o. c. str. 117), a dalje i protiv Jirečkova (isp. Die Romanem III., str. 9), koji opet hoće, da se prezime roda javlja prvi put (g. 1229) u prijepisu lokrumske utemeljiteljne isprave, a u vezi »Lampre Vitalis de Bona«, a što Medini drži ili za prepisivačku griješku ili i krivo čitanje, jer se iz isprava romanski oblik njihova prezimena bar zasad ne potvrđuje iz vremena prije g. 1280, treba navesti to, da su oblici Bistetića, Lampre patronimičke izvedenice od krsnih imena Biste, Lampre (Lompre, Lomprić, isp. Akademski rječnik pod odnosnim oblicima), kao što je opet prezime Bona — i Bunić matronimičkoga porijekla. Prvo od njih iz Dubrovnika najprije se javlja u rodu Gataldi g. 1169 (isp. Cod. II., str. 127), a drugo već kao sasvim samostalno prezime g. 1190 (Cod. II., str. 246). U rodu B-ća krsno ime Biste zasvjedočava se samo iz više isprava 14. st. (Cod. XII., str. 85, 269/70).

S obzirom na javljanje i hrvatskog i romanskog oblika njihova prezimena u povijesnim izvorima nailaze se samo ovi sigurni podatci. Između 59 potpisnika vlasteoskih dubrovačkih rodova, koji su 17. VI. 1190 s knezom Gervasijem za Dubrovnik sklapali mir s humskim knezom Miroslavom (Cod. II., str. 246), rod B-ća nije ni kako bio zastupan, a nije bio zastupan ni g. 1253 u prigodi, kad su dubrovačka vlastela s Mihajlom Asenom sklapala savez protiv Stjepana Uroša (Cod. IV., str. 528/33). U istim izvorima, a pod nadnevkom 18. II. 1318 najprije se susrećemo s romanskim oblikom u prilici, gdje se u zboru kanonika dubrovačke crkve javlja Junius de Bona, kad je svršio razdiobu nekih zemalja i o tome izdao ispravu, koje se original i danas čuva u dubrovačkom arhivu (Cod. VIII., str. 488). Neposredni predci Junijevi morali su živjeti u Dubrovniku već u 13. st., i prije g. 1280, kad se kao svjedok potvrđuje prvi poznati Marin de Bona sa sinom Sergulom (isp. Greg. Čremošnik, Kancelarijski i notarski spisi 1278—1301, str. 301, 94/5). Javljanje B-ća u istim izvorima postaje češće tek u 14. st. Tako se tu već g. 1342 uporedo javljaju i Give i Marin i Miho, g. 1344 Jakov Ivanov i Maroje Junijev, a g. 1346 opet Luka (Cod. XI., str. 669)

GRB BUNICA

i t. d. U isto doba (g. 1322) postojao je i kotorski vlasteoski rod »de Bona« (isp. Cod. IX., str. 101). Pod nadnevkom od 30. III. 1352 i od 13. II. 1355 (Cod. XII., str. 85, 769/70) već se potvrđuje i hrvatski oblik prezimena (ćirilicom pisan Bunik' kao i Držik') za vlastel Marina i Bistetu Buniće, a još g. 1350 u hrvatskom tekstu vlastelin Miho naziva se upravo Buna (isp. Jireček, Spomenici, str. 90). Više i pravilnije u stara vremena nego u današnja nova u svim dubrovačkim rodovima običavala su se krsna imena ponavljati prelazeći prema stalnom pravilu s očeva i djedova na sinove. Prema takvom redu u rodu B-ća najviše su se ponavljala krsna imena Ivan, Junije, Luka, Marin, Matej, Miho.

U kulturnoj prošlosti Dubrovnika odvjetci roda B-ća počinju se javljati od 15. st., a od onih, koji su se na tom polju bilo kako istakli, dubrovački biograf Saro Crijević u svojoj »Bibliotheca Ragusina« za vrijeme od 15. do početka 18. st. u svemu ih je skupio *devetnaest*. Kako u abecednom redu ne će od njih svi biti prikazani, jer već Crijević, spominjući ih, za mnoge od njih nije znao ništa drugo kazati, već da su svojom obrazovanošću i velikim talentom, istina, mnogo obećavali, ali kako on nije mogao od svih njih ništa napisano naći, dostajati će, da se svi svrstaju po stoljećima, u kojima su se rodili, a i djelovali, pobroje, a onda u abecednom redu prikažu od njih samo oni, iza kojih je ipak ostala i inače koja sigurna vijest.

Humanističkom 15. i početcima 16. st. pripadali su od njih dva dominikanca, *Saro Mara Saračina* († 1486) i *Matej* zvan *Saračinović* († oko 1500), te svjetovnjaci: slavni latinski pjesnik *Jakov* pa *Marin*, prijatelj Ilije Crijevića, i *Miho Lukov*. Sasvim u renesansnom 16. st. rodili su se i uglavnom u njemu i djelovali opet dva dominikanca, *Saro* († 1544) i *Vinko* († 1547), zatim dalje svjetovnjaci: *Antun* i latinski pjesnik *Ivan Pavlov* (1523—84), izdavač *Lud. Cerve Tubersona* (1590) *Matej* Ivanov, prijateljica *Sabe Bobaljčevića* i *Miha Monaldija*, a sama navodno talijanska pjesnikinja *Julija*, hrvatski pjesnik *Miho Marov Babulinov*. Svojim životom i radom idu u 17. st. dominikanac *Jerolim* († 1634), *Junije Jerolimov* (oko 1609), *Miho Junijev*, zatim veliki *Ivan Sarov*, rečeni Vučić sa sinovima iz prve polovice istoga stoljeća *Sarom* (* 1632) i *Nikolicom* (* oko 1635), a samo svitanje 18. st. još je vidio Ivanov unuk *Ivan ml. Sarov* († 1712).

U istraživanju dubrovačke kulturne povijesti imao je S. Crijević (1686—1759) za neposrednog prethodnika *Ignjata Đurđevića* (Đorđića, 1675—1737), i on je u svojim »Adversaria«, danas redovno nazivanim »Vitae et carmina nonnullorum illustrium civium Rhacusinorum«, od slavnih B-ća spomenuo njih *jedanaest* (11): *Antuna*, *Jakova*, *Ivana star.* (16. st.) i *Ivana ml.* (iz 17. st., upravo *Sarova Vučića*), *Juliju*, *Marina*, *Mariju*, *Mateja*, *Mihu star.* (15. st.), *Mihu Babulinova* te *Nikolicu*. Mlađi od Crijevića fra. Seb. Dolci (1699—1777) u svojim »Fasti litterario-ragusini« spominje ih još samo *osam*, ali i njegov *Miho Matov* istovjetan je upravo s *Mihom Babulinovim*, što je Crijević kao *Đorđićevu* pogrješku već bio ispravio; njegova je prinova *Luka Mihov*, koji cijelim svojim životom pripada 18. st. *Đorđićevu* i *Dolčićevu* pogrješku s *Mihom Matovim* ponovio je još i Fr. Mar. Appendini (1768—1837), a on je uz *Juliju* spomenuo još i njenu sestru *Speranzu* (isp. Rad HA, knj. 212, str. 99 i 104/5), a dodao i *Frana*, koji se kod njega spominje samo zbog svojih velikih vojničkih vrlina, kojima se odlikovao služeći u vojskama 18. st. slavnog princa *Eugena Savojskoga*, pa i pao pod *Beogradom* g. 1717. Prema abecednom redu svojih krsnih imena najprije dolaze tri *Ivana*, od kojih svaki pripada drugom vremenskom odsjeku dubrovačke književnosti, a prvi sigurno i nije Dubrovčanin.

LIT.: *Ignjat Đurđević (Đorđić), Vitae et carmina nonnullorum illustrium civium Rhacusinorum*, izdao i objasnio P. Kolendić, Beograd 1935; C. B.; P. Fr. Sebast. Dolci, *Fasti litterario-ragusini sive vitorum litteratorum qui usque ad annum 1766 in Ragusina claruerunt ditone*, Mleci 1767; Fr. Mar. Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, II., Dubrovnik 1803; S. Ljubić, *Dizionario*; Isti, *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske*, II., Rijeka 1869.

1. *Ivan Pavlov*, * 1523, † 1584, latinski pjesnik. Ide dođe među pjesnike, za čijim je »latina carmina« već Crijević uzalud tragao. Ali da ih je moralo biti, svjedok za to je *Kotoranin Ludovik Pasquali*, koji u jednoj svojoj pjesmi naslovljenoj »Ad Joannem Bonnam« ovome zahvaljuje za njegova »dulcissima carmina«, što mu ih je ovaj bio poslao.

A ja ga ovdje spominjem osobito zbog dokaza prof. M. Šrepela, da ovaj *Bonna* nije bio Dubrovčanin, kako je

mislio *Saro Crijević*, već upravo *Kotoranin*, istovjetan s *Ivanom Bolica* (*Giovanni Bona de Boliris*).

LIT.: M. Šrepel, *Ivan Bolica Kotoranin, latinski pjesnik*, Rad HA 118, 1894; D. Körbler, *Talijansko pjesništvo u Dalmaciji u 16. v.*, Rad HA 212, 1916.

2. *Ivan Sarov*, rečeni Vučić, * 1591, † 6. III. 1658, hrvatski pjesnik. Rođen od oca *Sara Damjanova* (1533—1612) i majke *Deše* iz kuće *Andrije Martinussi*, kojima je on od njihove osmero djece bio najstarije dijete. Ušavši u 20. godinu života, 20. IV. 1611, prema pravilu ušao je i u *Veliko vijeće*, poslije čega je on, jer mu je 1612 umro otac, a već dvije godine prije (1609) i mati, morao uz druge tetke preuzeti u svoje ruke brigu nad kućom i očevim imanjima. I valjda samo zato poslije završenog školovanja u dubrovačkim školama rektora *Kamila Kamili Ivan* nije mogao ni pomišljati na više školovanje još i na talijanskim sveučilištima. Kao glava kuće i punoljetan vlastelin poslije g. 1611 počeo je ulaziti najprije u neznatnije službe *Republike*, a već 1616 i u važnije. Kad su mu do punoljetnosti bila poodrasla tri mlada brata *Marin* (* 1592), *Damjan* (* 1596) i *Andrija* (* 1598) pa i sami počeli ulaziti u službe *Republike*, a zatim i u različne samostalne trgovačke poslove, naš se pjesnik 3. VIII. 1624 u 33. godini života vjenčao s *Marom Nikole Lukova Buča*. Poslije toga on se već 31. XII. 1624 u najvećoj slozi razdijelio s braćom, da se dalje svaki brine sam za se. Sretan i uvijek skladan brak donio mu je dva sina (*Sara* i *Nikolicu*) i sedmero kćeri, od kojih je pet, osim najstarije *Deše* i najmlađe *Marije*, ušlo u dubrovačke samostane. Koliko je zbog revnosti u vršenju svih službi *Republike*, koje su mu bile povjeravane, bio cijenjen, pokazuje i to, da je knezom bio biran pet puta (1642, 1645, 1648, 1651, 1657). U cijelom svom životu, privatnom i javnom, bio je uopće vrlo revan u vršenju svih dužnosti, a osim toga visoko moralan i iskreno bogobožan, a nada sve rodoljubljan. Kako pokazuje i njegova oporuka, pisana već 10. IX. 1650, njegova je najvruća želja života bila, da takvima odgoji i svoje sinove, što mu je u potpunosti i pošlo za rukom.

Kako je sam bio i skladan i prirodan u životu, takav je i u svojoj hrvatskoj poeziji. Zbirka od 109 pjesama, nazvanih *Plandovanja* (otia), u pojedinostima se dijeli na 7 ljubavnih, 22 duhovne ili bogoljubne i 7 razlikih ili prigodnih pjesama te 5 pastirskih razgovora. Sve je to u većini plod mladih mu, još bezbriznih godina života (t. j. od 1611 do 1624), kako i sam u posvetnoj pjesmi kaže, da u svojim ispraznim pjesmama »tak biesni i toli mahnita... jedan lud u mlada sva doba«. *Ivan* se općenito smatra za najboljeg dubrovačkog liričara uopće. Uza sve to i on je slijedio u ljubavnoj svojoj poeziji i pravila i motive starijeg trubadursko-petrarkističkog pjesništva, napose još i novog sećentističkog talijanskog i njegova najjačeg predstavnika *Giambatista Marina* (1569—1625) i njegovih talijanskih sljedbenika. Svoju *Mandaljenu pokornicu*, epski spjev u 3 pjevanja, napisao je i tiskom izdao dvaput za svoga života (1630 i 1638); kasnije je bila još 2 put (1659 i 1705) pretiskana, kako se misli, da svojim kćerima opaticama pruži za lekturu ugodno duhovno štivo.

LIT.: O. Počić, *Plandovanja Ivana Bunića Vučićevića, s uvodnjem govorom*, Almanah Dubrovnik za g. 1849; F. Kulišić, *Dživo Bunić Vučićević. Literarno-istorički prilog poznavanja lirске poezije u Dubrovniku u XVII. vijeku*, Mat. srp. u Dubrovniku 1911; B. Drechsler, *Iz »Plandovanja« Dživa Bunića Vučićevića*, Grada VIII., 1916. D. Pavlović, *Parodije ljubavne i pastoralne poezije u dubrovačkoj književnosti*, Godišnjica Nik. Čupića 45/1936; Isti, *O postanku Bunićeve »Mandaljene Pokornice«*, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. XVIII., 1938; Isti, *Ivan Bunić, dubrovački pesnik XVII. veka*, Prilozi i t. d. XIX., 1939; Isti, *Marinizam u ljubavnoj lirici Ivana Bunića*, Glas SKA, II/93, Beograd 1940.

3. *Ivan Sarov mlađi*, * 1664, † 9. VI. 1712, hrv. književnik i dramski pisac. Ovaj unuk starijeg *Ivana Sarova* dobio je općežno obrazovanje u samom Dubrovniku, a zatim, kako se drži zbog odličnog poznavanja obih prava, vjerojatno i u Italiji na kojem sveučilištu, iako za to nema nikakvih vijesti. U *Veliko vijeće* ušao je 4. I. 1683 (prema čemu u samoj 20. godini života nije bio u Dubrovniku), a prema običaju otad počinju njegove različne javne službe, koje mu je kao vlastelinu običavao povjeravati rodni grad. Kao što je njegov otac *Saro* na važnija poslanstva pratio svoga oca *Ivana starijega*, tako je *Ivan ml.* u sličnim službama pratio svoga oca *Sara Ivanova*. U biografiji, koju mu je napisao najbliži suvremenik fra *Saro Crijević* u »Bibliotheca Ragusina«, kaže se za nj, da je osim široke obrazovanosti u umjetnostima bio vješt plesanju, pjevanju i sviranju, da mu u tome nije bilo ravna, što ga je, napose društveno,

činilo vrlo ugodnim. Kako je umro u 48. godini života pa i nije doživio zakonom propisano doba od 50 godina za kneževsku čast, nije jasno, kako da se objasne navodi nekih njegovih biografa, da je za života bio čak tri put knez Republike. Prema izboru u dubrovačkoj »otiosorum academia« osim ostaloga uz D. Matijaševića i Ivana Aletin Natalića on je imao izraditi rječnik književnoga jezika, ali je u tom poslu samo Matijašević ostavio iza sebe desetak leksičkih ekscerpata iz različitih dubrovačkih književnih djela. Isto tako još uvijek nije objašnjeno, koji su upravo njegovi prijevodi od mnogih komedija, koje je on iz francuskoga preveo na hrvatski prilagodivši ih sadržajem i imenima u dubrovačku sredinu (»plurimas ex gallico idiomate comœdias in illyricum convertit, rebus nominibusque ad hanc regionem accomodatis«). U ovom se pitanju hrvatska književna povijest nije s mjesta pomakla, jer umjesto da se pokušavalo dokazati, nijesu li upravo Bunićeve adaptacije Molièreovih komedija za domaće potrebe, kao komedije *Andro Stittikeza*, *Ilija Kuljaš*, *Vukašin ili ljubav pitur* i t. d., gubilo se vrijeme na uzaludno dokazivanje, koliko je ovakvih prijevoda unio u dubrovački repertoar Korčulanin Petar Kanavelović.

LIT.: T. Matić, *Molièrove komedije u Dubrovniku*, Rad HA 166; F. Fancev, *Dva dubrovačka komediografa iz kraja 18. st.*, Prilozi VIII, 1928; M. Deanović, *Odrzi talijanske akademije »deglj Arcadia« preko Jadrana*, Rad HA 250, 1935; F. Fancev, *Naučna istraživanja starije hrvatske književnosti g. 1933 i 1934*, Ljetopis HA 47, 1935.

4. Jakov Ilijin, * 23. II. 1469, † 18. V. 1534, kršćanski humanist i latinski pjesnik. Rođen od oca Ilije i matere Ćiruše bio je njihovo najmlađe dijete. Nakon prvih nauka kod kuće gimnaziju je i filozofiju učio u Padovi i u Bologni i tu oko 1500 tiskao prvi svoj pjesnički rad *De raptu Cerberi* posvetivši ga u I. izdanju kardinalu Olivijeru Caraffi. Poslije toga vraća se preko Rima u Dubrovnik, da ondje preuzme neke trgovačke poslove stupivši tom prilikom u trgovačku zajednicu Jakova Nikole Crijevića, a u isto se vrijeme oženio s Marijom rođ. Crijević, koja mu je rodila dva sina, Frana Marija i Nikolu, te kćer Većicu. Po trgovačkim poslovima mnogo je putovao Evropom, pa i dijelom Azije, vršeći i kod kuće mnoge službe, pa je i knezom bio 5 puta (1521, 1523, 1526, 1530 i 1532). G. 1525 došao je u Rim radi tiska (1526) svoga najvažnijeg pjesničkog djela, kršćanske epopeje u 16 pjevanja, *De vita et gestis Christi*, posvećene papi Klementu VII. i caru Karlu V. Tom je prilikom sklopio u Rimu mnoga poznanstva, među kojima i s dominikancem Ivanom Polikarpom Severitanom šibenčaninom, koji je izdanju epopeje priložio kratku pjesmu od 11 heksametara, u kojoj je svog dubrovačkog zemljaka nazvao »Illyriae splendor, Rhacusaeae gloria gentis«.

LIT.: Đ. Körbler, *Jakov Bunić Dubrovčanin, latinski pjesnik (1469 do 1534)*, Rad HA 180, 1910; A. Selem, *Di alcuni studi su Giacomo Bona e il rinascimento cristiano*, Atti e Memorie della Società dalmata di Storia Patria, I., 1926. F. F.

5. Nikolica, * Dubrovnik na početku 17. st. (ili upravo oko 1635, jer je poslije postignuća punoljetnosti i poslije završenog školovanja počeo ulaziti u službe Republike po prvi put 1658, kad mu je umro otac), † Silistrija 16. VIII. 1678, dubrovački državnik i pjesnik. Bio je sin pjesnika Dživa Bunića. Poslije velikog potresa (1667) mnogo je poradio, da se u gradu uspostavi red i mir. G. 1678 pođe kao dubrovački poslanik bosanskom paši u Sarajevo, da osujeti namjere Turske, koja se htjela poslužiti teškim stanjem Dubrovnika i od njega izmamiti znatne novčane iznose. Paša ga posla caru u Silistriju, a ovaj ga baci u tamnicu, jer nije donio zatraženi novac. U pismima iz tamnice pozivao je dubrovačku vladu, da se ne da zastrašiti i da

NIKOLICA PL. BUNIĆ-VUČIĆ
(Galleria di Ragusei illustri,
Dubrovnik 1841)

ne popusti turskim zahtjevima. Umro je izmučen u tamnici. Spjevao je dvije poveće hrvatske prigodne pjesme: *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnju*, Ancona 1667; *Feniče aliti srečno narešenje grada Dubrovnika po trešnji*, spjevano po Nikolici Diva Vučića Bunića u Drenopolju godišta 1668, i epsku pjesnu u 3 pjevanja *Glavosječenje navjestitelja Jezusova Ivana Krstitelja* te nekoliko manjih hrvatskih i latinskih pjesama. Posmrtno je izdan tiskom njegov pravni priručnik *Praxis iudiciaria iuxta stylum curiae Rhacusinae perutilis consulibus, advocatis et cancellariis, iuxta legum dispositionem et morem curiae ordinata per dominum Nicolaum Ioannis de Bona, patricium Rhacusinum*, Dubrovnik 1784.

Tiskom je bio neposredno izdan i žalobni govor, koji je u povodu njegove smrti održao u Dubrovniku isusovac, a kasnije kardinal I. Krst. Tolomeo: *In funere illustrissimi domini Nicolai Bona Ioannis filii, patricii Rhacusini, legati ad Bossinatum proregem, qui tandem catenatus occubuit, oratio habita Ragusiis in ducali sancti Blasii a patre Ioanne Baptista Tolomeo soc. Jesu, rhetorices professore in collegio Ragusino, die 17. Novembris 1678, Anconae, typis Francisci Seraphini 1679.*

LIT.: L. Kukuljica u »Dubrovniku«, zabavniku za g. 1868; P. Kolendić, *Biografska djela Ignjata Đorđevića*, Beograd 1935; F. Fancev, *Nepoznati u smrti Nikolice Dživa Vučića Bunića*, Građa HA, XIII., 1938. J. N. i F. F.

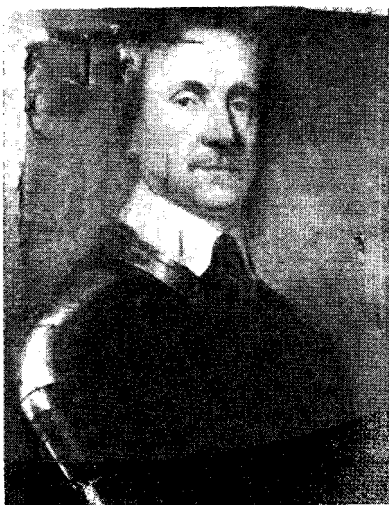
6. Luka Mihov, * 24. IV. 1708, † 5. XII. 1778, hrvatski i latinski prigodni pjesnik i prevodilac. Književni ukus dobio je u isusovačkim školama Dubrovnika, koje je polazio, a razabira se najbolje u izboru građe, koju je prevodio. Tu ima kratkih i ljupkih anakreontskih pjesmica, 4 Horacijeve satire, IV. knjiga Vergilijeve *Enejde*, dok mu je Ovidije bio uzor u obradbi domaće priče u sastavku *Arețuza u goru*, *Arion u rijeku*, *promjena složena u pjesan*. Dobar dio svoga života proveo je u javnim službama Republike, kojij je 6 puta bio knez, 4 puta malovijećnik, 13 puta član »Vijeća umoljenijeh« i t. d., i baš u toj službi snašla ga je i smrt. Kao pravnik protumačio je H. Grotijevo djelo *De jure belli et pacis*, kako je to zabilježio već 1767 njegov biograf Ser. Dolci, od kojega su taj podatak kasnije preuzimali i njegovi mlađi biografi, a Đ. Körbler je utvrdio, da se »ništa nije sačuvalo od pravnika njegova rada«. Njegov ogranak dubrovačkih B-a po njegovu sinu Mihu (1757—1824) dobio je kasniji naslov »markiz«.

LIT.: Đ. Körbler, *Pjesme Luka Miha de Bona, vlastelina dubrovačkoga*, Građa, IX., 1920.

7. Pijerko, rečeni Luković, * 1780, † 1846, hrvatski pjesnik i dramski pisac. Za ustanka od g. 1813—14 zbog povratka slobode rodnom gradu vrlo se hrabro borio protiv Francuza i u tim borbama dobio je teških rana, koje je brigom jednog francuskog liječnika sretno prebacio. Kako poslije toga Dubrovniku nije više bila vraćena njegova g. 1808 oduzeta mu sloboda, kao mnoga druga vlastela i on je najprije otišao u inozemstvo, da ondje nađe smirenje. Ali kad se na tom putu u Italiji oženio, to ga skloni na povratak u domovinu, gdje se zatim sav predao književnikovanju i pisanju lakih igrokaza. U 40. godini 19. st. bio je skupio družinu kazališnih dobrovoljaca, koja je na turneji Hrvatskom i Srbijom trebala igrati samo njegove komade, ali mu je nenadana smrt osujetila izvršenje toga nauma. Poslije smrti od bogatog repertoara njegove družine, koji je brojio oko 30 komada, izdao je Lj. Gaj u »Danici« g. 1849 tiskom 2 igrokaza i 1 tragediju, dok se ostalih dvadesetak rukopisa danas čuva zaboravljeno u dubrovačkoj knjižnici.

LIT.: N. Presličić, *Pjesme Pijerka markiza Bunića (Bona)*, »Dubrovnik«, zabavnik za g. 1868, str. 263—279; S. Ljubić, *Ogledalo književne povijesti Jugoslavjanske*, knj. II. (1869), str. 427.

8. Saro Ivanov, * 1632, † 1721, dubrovački državnik i hrvatski pjesnik U mladosti kako je istakao već Crijević, brigom oca Ivana st. bio je odgajan »quasi coenobita, non senator futurus«, ali osim dubrovačkih škola, kako se čini, nije polazio još i koja vanjska sveučilišta. Kad je bio postigao propisanu punoljetnost od 20 g. života, ušao je najprije u Veliko vijeće, a odmah zatim počeo je ulaziti i u javne službe Republike, u kojima se postepeno penjao od neznatnijih u važnije, pa i u najvažnije, nesamo upravne već i diplomatske. Kako mu je život tekao i preko 50. godine sve do 88., bio je 28 put biran i za kneza republike. Biograf Saro Crijević opravdava Sarovo mjesto u svojoj »Bibliotheca Ragusina« riječima, da S., istina, nije ništa napisao, što bi bilo spomena vrijedno za pohvalu potomstvu (»etsi nihil laudē posterorum memoria dignum scrip-

ZUPAN PL. BUNIĆ, dubrovački pomorac
Dubrovnik, Zbirka markiza Bone

LIT.: P. Kolendić, *Da li je Saro Bunić pevao o sv. Rozi?*, Prilozi Pavla Popovića, knj. X., 1930; M. Deanović, *Odrazi talijanske akademije »degli Arcadia« preko Jadrana*, Rad HA, knj. 248 (1933), str. 58.

9. Zupan, živio i djelovao sredinom 15. st., pomorac. Početkom veljače 1941 na »Izložbi dubrovačkog pomorstva kroz vijekove« bio je objavljen i ovaj portret, čuvan među obiteljskim uspomenama dubrovačkih markiza Bona-Bunić. Portret nosi natpis *Giuppano de Bona, ammiraglio* s dodatkom, da je sudjelovao u *bitki kod Varne (alla Battaglia di Varna) 1444*. Njegovo se upravo krsno ime Zupan, koje je njegov nešto mlađi suvremenik, povjesnik i benediktinski opat Alojzije Crijević-Tubero (1459—1527) latinski pisao kao *Jupanus*, a na portretu nepoznatog majstora 17. st. je dano talijanski kao *Giuppano*, u novije vrijeme griješkom piše kao općena imenica *župan*.

LIT.: B. Poparić, *Pregled povijesti pomorstva*, I.; F. Kesterčanek, *Izložba dubrovačkog pomorstva kroz vijekove*, Obzor 18. I. 1941. F. F.

BUNIKA, *Hyoscyamus niger* L. (por. pomoćnice, v.). Kao dvogodišnja biljka s vretenastim i repi sličnim korijenom naraste bunika i do 1 m visine. Listovi su veliki, produženi i sjedeći, na rubu razdijeljeni u perasto razmještene

sisset«), ali jer je bio velik u svojoj dubokoj religioznosti, a napose u revnosti, kojom je vršio povjerenje mu službe, to je i njemu tu mjesto kao i njegovu ocu Ivanu, sinu mu Ivanu ml. i bratu mu Nikolici, koje je u abecednom redu svojega djela »Bibliotheca Ragusina« već prikazao. Kako su i to već prvi njegovi biografi bili zabilježili, Saro je pjevao samo hrvatski, i to pjesme »aut morales aut sacras«, a sve ih namjenjivao dubrovačkim dominikankama, za koje su se već 1671, a osobito često prepisivati i tiskati bile počele.

i zašljene isječke. Prljavo žuti i cjevasti cvjetovi okupljaju se u pazušcima listova na krajevima stabljike. Plod je tobolac s vrlo mnogo sjemenaka, koje pomažu brzom širenju biljke. Čitava je biljka ljepljiva i vunasta. Raste kao korov na zapuštenim mjestima svih kontinenata. Kod nas je dosta raširena i poznata u narodu kao vrlo otrovna biljka. Veće se kulture bunike nalaze u Belgiji i u Mađarskoj. Odavno se uzima kao lijek i čarolija. U kamenjarima, kraj zidova i putova čitave Dalmacije i Hrvatskog primorja raste *H. albus* L., sa cvjetovima blijedo žute boje. *H. Muticus* L. u Egiptu i jugozapadnoj Aziji sadržava u svim dijelovima veliku količinu alkaloida, zbog čega se mnogo upotrebljava često i u Evropi. Neka beduinska plemena uživaju ovu biljku kao omamljujuće sredstvo u obliku pušenja. F. K-n.

BUNIN, Ivan A., * Voronež 1870, ruski pisac. Od 1920 živi kao emigrant u Francuskoj. Od njegovih predaka je znamenita talentirana pjesnikinja Anna P. Bunina, poznata kao ruska Sapfo, član ruske Akademije nauka, pa čuveni pjesnik i prevodilac V. A. Žukovskij i poznati publicist-slavenofili braća Kireevski. Prva Buninova pjesma izašla je 1887. Uskoro je počeo pisati i u prozi. Mnogo pažnje posvećuje selu i seljacima, no slika ih bez idealiziranja.

IVAN A. BUNIN

Potresnom snagom temeljitog poznavao, oštrog promatrača i velikog umjetnika pokazao je proces proletarijacije svih slojeva seoskog stanovništva, koje guta grad, naročito u pripovijestima *Derevnja* i *Suhodol*, 1910. Kozmičan panteist, koji prirodi i čovjeka slijeva u jednu cjelinu i sam se u njoj gubi. Posebno se zanima za problem života i smrti, ali ih opisuje s antiknom mudrom jednostavnošću. Asketski je strog u mislima, osjeđajima i riječima. Suzdržljivo skroman u maniri, suh u tonu, savršen u formi, štedljiv u izražajnim sredstvima. Jednostavnost njegovih sujeta, fabule i forme često dosežu primitivnost biblijskih priča. Psihološka dubina uz vanjsku jednostavnost, unutarnja elementarnost razvijanja sujeta, strogost boja, geometrijska točnost, lakoća i elegancija konstrukcije, aforistička zbijenost i točnost jezika, uzbuđljiva snaga riječi, glavne su odlike B. i kao pripovjedača i kao pjesnika. On nije pisac za široke čitalačke krugove, gdje ni sada nije suviše popularan. Ruska Akademija nauka izabrala je B. 1909 za svog člana i tri puta mu podijelila posebnu Puškinovu nagradu. G. 1933 dobio je prvi od ruskih pisaca Nobelovu nagradu.

B. je izvrstan prevodilac u prozi i stihovima. Napose su poznati njegovi prijevodi *Manfreda* i *Kaina* od Byrona i Longfellowa *Pjesma o Hajavati*. Osim nekoliko desetaka zbornika njegove proze i poezije, izašlih od 1891 do 1939, prva dva sveska romana-epopeje *Žiznj Arsenjeva* (II. dio se zove *Lika*), izašla su mu sabrana djela: u 5 sv. (1902 do 1909 u Petrogradu), u 6 sv. (1915 u Petrogradu) i u 11 sv. (1934 u Berlinu). Na hrvatskom je izašla *Mitina ljubav*.

LIT.: K. Zajcev, *I. A. Bunin, Žiznj i tvorčestvo*, Berlin 1934; D. Prohaska, *Ivan Aleksejevič Bunin*, Jugoslavenska Reč, br. 59, 17. I. 1934; P. Askočenski, *Rusija Ivana Bunina*, Nova Evropa, br. 9, 26. IX. 1936; N. Fedorov, *Literarne siluete, I. A. Bunin*, Vijenac, br. 10—12, I. XII. 1923; *Zivot Arsenjeva*, Omladina, br. 1, rujan 1929; *I. A. Bunin*, Hrvatska Revija, br. 12, 1933; *Ivan Bunin*, Obzor, br. 115, 20. V. 1938. N. F.

BUNKER (engl. »spremnica za ugljen na brodovima«, uvijek sakrivena i neosvijetljena) manja je moderna utvrda. B. se grade djelomice pod zemljom ili sasvim nad zemljom. Na njima nema prozora nego samo najpotrebniji otvori za strojnice i topovske cijevi. U velikim bunkerima kružovalne su postaje za primanje, često i za davanje vijesti kao i brzoglasna veza. Teški b. morali bi biti sigurni i protiv teških bombi. B. stoje ili osamljeno ili u čitavom nizu, da zaštite važne točke, mostove, prelaze, raskršća, gradove, obrambene crte. Izgrađuju se prema tlu i uvijek su dobro sakriveni. Glasovite obrambene crte (Sigfriedova, Maginotova, Staljinova, a i po svim drugim ratištima) bile su utvrđene s desecima tisuća bunkera.

Sl. P-ć.

BUNSEN, I. Christian Karl Josias, * Korbach 25. VIII. 1791, † Bonn 28. XI. 1860, njemački učenjak i diplomat, bavio se historijom, teologijom, klasičnom i orijentalnom filologijom. Kao pruski diplomat kod papinske kurije proizročio je u pitanju mješovitih brakova t. zv. kölnske ne-

BUNIKA

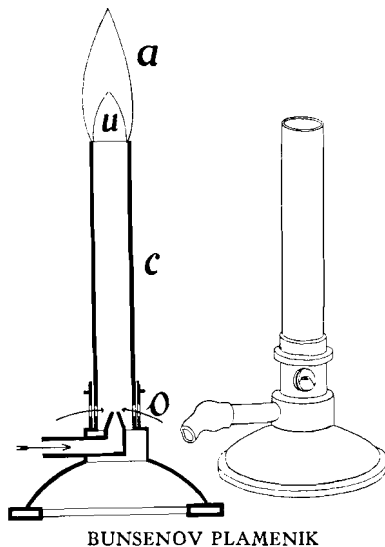

ROBERT BUNSEN

uglasice, koje su završile utamničenjem nadbiskupa Droste Vischeringa. Za vrijeme krimskog rata htio je uskladiti prusku politiku s engleskim interesima, što mu također nije uspjelo. U svoje vrijeme bila su mu uvažena djela *Beschreibung der Stadt Rom*, 3 sv. 1829—42, *Aegyptens Stelle in der Weltgesch.*, 5 sv. 1845—57 i dr. U.

2. Robert, * Göttingen 31. III. 1811, † Heidelberg 16. VIII. 1899, njemački kemičar, prof. kemije u Marburgu (1839) te Heidelbergu (od 1852); glasovit kao pronalazač metoda i aparature za mjerenje volumena plinova i za analizu plinova, pronalazač električnog članka s cinkom i ugljenom kao elektrodama (Bunsenov članak) te fotometra, kalorimetra i plinskog plamenika (→ Bunsenov plamenik). Njemu je prvom uspjelo dobiti magnezij u elementarnom stanju te elektrolitičkim putem mnoge alkaliske i zemnoalkalne kovine. S Kirchhoffom je postavio temelje spektralne analize (v.). Otkrio je elemente cezij i rubidij. Zanimao se fotokemijom, termoelektrocitetom i teorijom galvanskih članaka. Bio je na svjetskom glasu kao odličan eksperimenter i učitelj kemije. Radi jedne eksplozije kakodilnog cijanida u laboratoriju skoro je podlegao otrovanju arsenom, dok je tom prilikom izgubio vid jednog oka. Najpoznatija su mu djela *Gasometrische Methoden*, 1857, i *Chemische Analyse durch Spektralanalyse* (s Kirchhoffom), 1860. H. I.

BUNSENOV PLAMENIK. Bunsen je načinio plamenik, u kojem se rasvjetni plin miješa sa zrakom prije sagorijevanja. Plin izlazi na uski otvor, koji se nalazi u donjem dijelu plamenika i miješa sa zrakom. Na otvoru (o) regulira se pristup i strujanje zraka. Na taj se način može postići u cijevi plamenika (c) smjesa plina i zraka, koja potpuno sagorijeva bez čađe i svjetlosti. Takav je plamen vruć i sastoji iz unutarnje tamne zone (u) i vanjskoga vrućeg dijela (a). Ako zatvorimo pristup zraka kroz otvor (o), nastaje obični svijetleći plinski plamen. Svijetli zbog nesagorjelih čestica čađe, koje se usiju. Bunsenov se plamenik često upotrebljava u kemijskim radionicama za grijanje i žarenje. Na sličnom se načelu osnivaju različni plinski plamenici. M. D-ć.

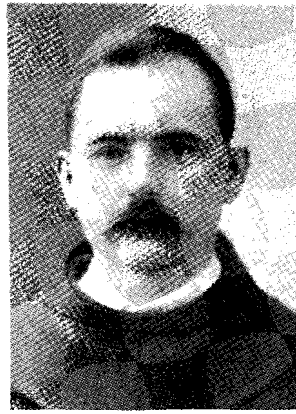

BUNSENOV PLAMENIK

BUNTE, Hans, * Wunsiedel 25. XII. 1848, † Karlsruhe 17. VIII. 1925, njemački kemičar, profesor na tehničkoj vis. školi u Karlsruhe (1887). Istaknuo se metodama na području analize plinova te kao organizator industrije rasvjetnog plina. H. I.

BUNTIĆ, fra Didak, * Paoča (općina Brotnjo) kraj Mostara 8. X. 1871, † Brotnjo 3. II. 1922, franjevac, narodni prosvjetitelj. Krsno mu je ime bilo Franjo. Filozofijske i bogoslovske nauke počeo je na Humcu, a onda je otišao u Innsbruck, gdje je uz bogoslovlje i specijalnu filozofiju učio od 1889 do 1894 i klasičnu filologiju. Od 1895 do 1919 predavao je u franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu grčki i latinski. Od 25. V. 1919 do smrti bio je provincijal hercegovačke franjevačke provincije.

Pored revna vršenja redovničkih dužnosti našao je vremena, da obavlja i golem rad za narod. Glasoviti su njegovi tečajevi za pobijanje nepismenosti, koje je organi-

FRA DIDAK BUNTIĆ

zira u Hercegovini. U njima je 1910—1914 naučilo čitati i pisati oko 13.000 muškaraca i žena. Fra Didakova metoda sastojala se u tom, da je on upotrijebio nesamo školovane ljude, nego i pismenije seljake za vode tečajeve. Na određeni dan dolazile su povorke naroda pod hrvatskom zastavom na široki Brijeg, gdje su se prije ispita i iza ispita održavale velike svečanosti. U proljeće je fra Didak sa svojim đacima obilazio hercegovačka sela, da pouči starije i mlađe u cijepljenju i zasađivanju plemenitih voćaka. Od 1908 do 1914 sve je moguće učinio, da bi se otvorio otkupni ured za duhan.

Uspio je u svojem nastojanju tako, da je u uredu zaposleno 500 do 600 radnika. Krajem g. 1904 počeo je graditi veliku crkvu na širokom Brijegu u obliku bazilike, 50 m dugu i 36 m široku. Naručio je klesare iz Dalmacije, Hrvatskog primorja i Italije, a kod njih su naučili klesarski i zidarski zanat darovitiji hercegovački mladići. Premda je narod dao besplatnu radnu snagu, ipak je gradnja samih zidova i krova stajala pol milijuna predratnih austrijskih kruna. Kad je u vrijeme svjetskog rata zavladao u Hercegovini glad, preseljeno je fra Didakovim nastojanjem više tisuća hercegovačke djece na prehranu u Hrvatsku i Slavoniju. Razaslao je lijep broj hercegovačkih franjevačkih bogoslova i svećenika po prvim evropskim sveučilištima. Bavio se i politikom. Do svršetka svjetskog rata bio je u Hrvatskoj narodnoj zajednici. Poslije rata bio je član Narodnog vijeća, privremenoga Narodnoga predstavništva i Konstituante. Odlučno se borio proti beogradskom centralizmu. Pokopan je na Čitluku, a g. 1938 preneseni su mu smrtni ostatci uz veliko sudjelovanje naroda na široki Brijeg i pokopani u njezgovoj velikoj bazilici.

LIT.: O. Knezović, *Život i rad fra D. B.*, Zagreb 1938. P. D.

BUNYAN, John, * Elstow 28. XI. 1628, † London 31. VIII. 1688, engleski vjerski pisac. Kao 17-godišnji mladić stupio je u vojsku i sudjelovao u građanskom ratu 1645; oženio se 1647; iza toga doživio vjersko-moralnu krizu; 1653 stupio u Bedfordu u vjersku sektu, koja je imala vjerovanje slično baptizmu. Dvije godine kasnije postade u toj crkvi propovjednik. G. 1675 započeo je pisati glavno svoje djelo *The pilgrim's progress from this world to that is to come*, u kojemu (1. sv. 1678, 2. sv. 1684) prikazuje u obliku alegorije život kršćanina i njegovu borbu protiv napasti i grijeha. To je nakon Sv. Pisma najrasprostranjenija knjiga na svijetu, prevedena na mnoge jezike i preradena za druge vjeroispovijesti. Napisao je osim toga velik broj vjerskih rasprava i parabola (na pr. *Life and Death of Mr. Badman*, 1680) i svoj životopis (izdan 1853).

BUNZLAU, grad na rijeci Bober u Donjoj Šleskoj. Nalazi se na mjestu, gdje se rijeka iz gorja spušta u ravnicu. Željeznička pruga Breslau—Dresden, koja vodi podnožjem gorja, glavna je prometna veza B-a s njemačkom željezničkom mrežom. Naslage gline (gornja kreda) dale su sirovinu za keramički, a i staklarski veleobrt (»bunzlausko posude«), koji u novije doba u velikoj količini izrađuju posude za kemijske i medicinske potrebe. B. ima 19.625 stan. (1933).

BUNJA, 1. udubina, rupa u zidu za golubove, u zemlji za zvijerke, za otjecanje vode (u Dalmaciji). 2. Primitivna kućica, građena u suho od kamena, katkada četvorasta, pretežno kružna, od nekoliko sve užih kao prstenova, na vrhu zatvorena većim kamenom; služi za sklanjanje pastira, pudara, sitnije stoke i slič. (u prošlosti i za stanovanje). Drugi su nazivi: *čemer, kućica, poljarica*. Ima ih po sjevernoj i srednjoj Dalmaciji. Možda je ime srodno s arbanaskim *bun* »(kamena) pastirska kućica«. Neki pisci misle, da su se Bunjevci nazivali po bunjama, u kojima su stanovali neki hrvatski katolici u zagorskoj Dalmaciji (→ Sredozemno more. Vidi i sl. u HE, II. sv., str. 437).

LIT.: C. Iveković, *Bunje, čemer, poljarice* u Zborniku kralja Tomislava, Zagreb 1925. M. G-i. i M. S.

BUNJEVAC, Josip, pl., * Karlovac 3. II. 1797, † Jaškovac kraj Karlovca 18. XII. 1868, hrvatski političar. U Kar-

BUNJA NA HVARU

(Foto G. Novak)

lovcu svršio pučku školu i gimnaziju, filozofiju u Zagrebu, pravo u Požunu. U službu stupio 1. X. 1816 kod kotarskog suda u Karlovcu, 1822 kotarski sudac nanovo osnovane županije severinske. U doba narodnog preporoda pripada konzervativnom krilu narodne stranke. Izabran u sabor 1848 kao zastupnik samoborskoga kotara, član je »odborna za izpitivanje vjerdajnih pisamah od narodnih zastupnikah« te član »državnog odbora 4.«, koji će imati »predložiti predmet o ukinutju daćah urbarialskih i poljodjelstvu«. Ban Jelačić imenuje ga povjerenikom za grad Rijeku i okolicu. Kao upravnik staroga kova primjenjivao je na Rijeci batinanje, i to je bio jedan razlog otuđivanja riječkog pučanstva od Trojednice i njezine uprave. U svibnju i lipnju 1848 dobiva zadaću smiriti agrarne nemire u okolici Čabra i u području Grobnika. Tu se pobunjeni narod izdvojio iz područja zemaljske vlasti i osnovao privremeno posebnu upravnu jedinicu. Pod apsolutizmom B. je »c. k. županijski predstojnik« u Zagrebu. Na tom je mjestu 1861 s povratkom ustavnosti umirovljen. Umro je kao vlastelin obiteljskih dobara Jaškovec, Mekušje, Gradišće, Treščeno i Kucel, a pokopan u obiteljskoj grobnici na dubovačkom groblju kraj Karlovca.

LIT.: *Znameniti Hrvati; Zapisnik sabora 1848; Hrvatski kalendar za 1858; E. Barčić, Bistrimo, Trst 1896; A. Jelačić, Seljački pokret, Zagreb 1925; Narodne Novine, 1848, 1868.* J. H-t.

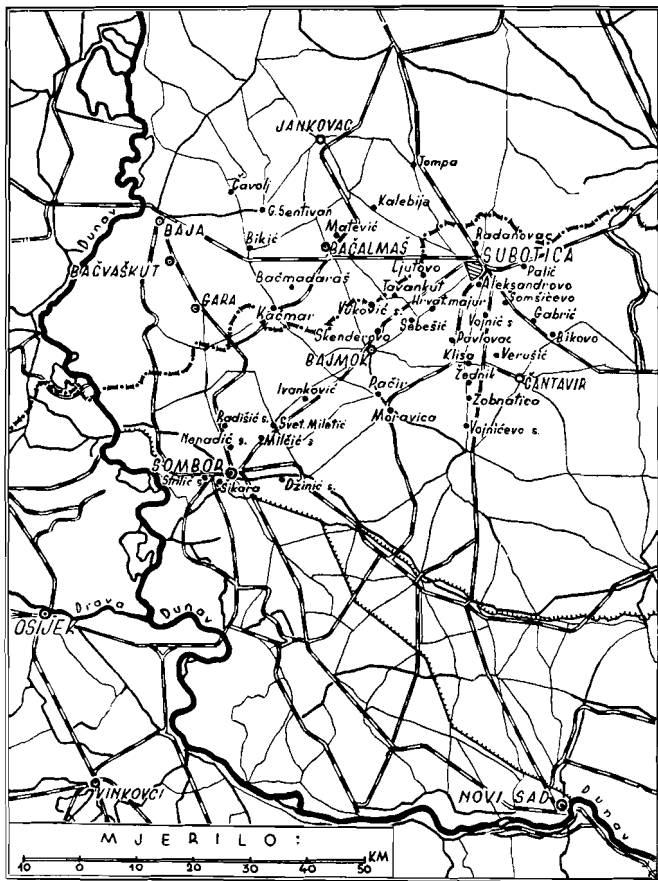
BUNJEVCI, hrvatsko pleme, koje se jednim dijelom naselilo u Lici i u Hrvatskom Primorju, a drugim dijelom većinom u Bačkoj. Kao plemenska cjelina smatra se samo ovaj drugi ogranak, zato se pod imenom Bunjevaca razumijevaju obično bački B.

Ime Bunjevac tumače pisci različito. Fra Marijan Lanosović izvodi ga od rijeke Bune. To mišljenje zastupaju kasnije i Vuk St. Karadžić, Rudolf Horvat, Ivan Ivanić, Ivan Antunović, Iványi István i Mijo Mandić. I bunjevački narodni stihovi kazuju: »Didovi nam izdaleka, — Ondud, gdi je Buna rika«. Fra Martin Nedić kaže, da su Bunjevci dobili svoje ime kao pristaše pape Bonifacija (dem. Bunjo), kao što su na pr. hrišćani prozvani »Efežancima« radi toga, jer su bili sljedbenici Marka od Efeza. Radivoj Simonović drži, da su Bunjevci prvobitno bili Vlasi, koji da su bježeći pred Turcima prešli u Dalmaciju, gdje su prihvatili katoličku vjeru. Bogoslav Kosović izvodi bunjevačko ime od riječi bunja (v.), t. j. od posebne vrste kućica, u kojima su Bunjevci stanovali. Ivan Kukuljević misli, da ime Bunjevac ima porugljivo značenje kao i imena Vlah, Šokac, Majdak, Bodul i t. d. Fra Antun Zorica navodi, da u Dalmaciji Bunjevac dovikuje Srbinu »Hrkać«, a Srbin, da mu vrati milo za drago, dobacuje mu: »Bunjevac«, kao da bi se time označivalo poganstvo. I Đuro Popović tvrdi, da je to pogrđni ili podrugljivi nadimak. Vaso Glušac kombinira, da je riječ Bunjevac isprva glasila Bunjavac, a postala je od glagola bunjati, t. j. govoriti nešto, što ne razumiješ, kako čine tobože katolici, kad se mole Bogu na nerazumljivom latinskom jeziku. Tako su ih nazvali pripadnici pravoslavne vjere, da im vrata žao za sramotu, što su ih Bunjevci prozvali »hrkaćima«. Isto mišljenje zastupa i Ivo Milić. Po njemu se ovo ime s vremenom udomaćilo i izgubilo žaoku, jer se danas upotrebljava bez uvrede. Stjepan Pavelić i Đuro Daničić misle, da je to ime tamna postanja.

Možda je najvjerojatnija ona teorija, po kojoj se ime Bunjevac izvodi od riječi Buna. U grčkom tekstu cara Konstantina Porfirogeneta spominju se u Humskoj zemlji gradovi Bona i Hlum. To su po Jirečeku dva naziva za jedan isti grad. U riječi Bona nalazimo osnovu imena Bunjevac, koje znači isto, što i Humljanin.

LIT.: Fra M. Lanosović, *Evangelistar illiriski*, Budim 1794; *Tudománytár*, Budimpešta 1839; *Regelo*, Pešta 1842; V. Karadžić, *Kovčević*, Beč 1849; *Bunjevačke i šokačke novine*, Kalača 1870; *Kad* 1873, knj. 23; I. Antunović, *Razprava*, Beč 1882; T. Smičiklas, *Poviest Hrvatska*, I. dio, str. 89, Zagreb 1882; *Glasnik biskupije dakovačke*, 1881; Neven, Subotica 1891; Iványi István, *Szabadka története*, sv. II. str. 578, Subotica 1892; I. Ivanić, *O Bunjevcima*, Subotica 1894; *Subotička Danica*, str. 44, 1897; R. Horvat, *Hrvati u Bačkoj*, Osijek 1922; *Vojvodina*, Novi Sad 1924; *Književni Sever*, Subotica 1927; *Lički Hrvat* od 25. XII. 1937; Rački, *Documenta*, str. 404—406. M. E.

Povijest. Kada se poslije muhačke bitke (1526) madžarsko stanovništvo zbog straha od Turaka većinom povuklo iz Bačke u sjevernu Ugarsku, plodne i opustjele ravnice Bačke mamile su nove doseljenike iz Slavonije, Bosne i Dalmacije. Među tim doseljenicima već se 1565 nalaze u Subotici i bunjevačka prezimena, ali se u povijesnim listinama istom 1620 prvi put označuju Bunjevci kao Dalmatinci. Otada se u Bačkoj češće spominju Bunjevci, koji su

BUNJEVAČKA NASELJA U BAČKOJ

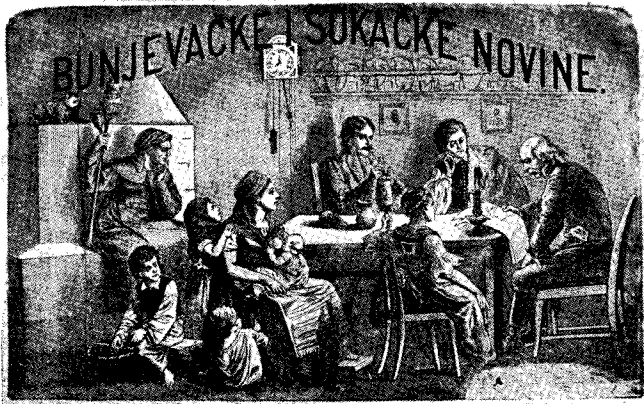
se u više navrata doseljavali većinom iz sjeverne Dalmacije, Like i Hrvatskog primorja, a ponešto i iz Bosne, ali se o njihovu dolasku sigurni dokumenti nalaze tek potkraj 18. st.

Glavna seoba Bunjevaca u zapadnu Bačku započela je 1686 pod vodstvom franjevaca. Kako je tada bečki dvor trebao vojske u ratu protiv Turaka, to je rado ustupao zemljišta Bunjevcima uz uvjet, da se i oni bore uz bok carske vojske. Prihvativši taj uvjet Bunjevci se počeo doseljavati u dvije glavne skupine. Prvu su 1686 predvodili franjevci, drugu 1687 bunjevački vođe Dujam Marković i Juraj Vidaković. Oni se većinom smjestiše u srednjoj i sjevernoj Bačkoj, a ponešto u baranjskoj, peštanskoj i čongradskoj županiji. Njihovi su se borci pod svojim kapetanima Lukom Sućićem, Dujmom Markovićem i Jurjem Vidakovićem odmah svrstali u redove carske vojske te znatno pridonijeli potiskivanju Turaka iz Bačke.

Kada se nakon karlovačkoga mira 1699 Turska odrekla Bačke, pristupilo se ustrojstvu pogranične milicije, u kojoj su znatan dio sačinjavali Bunjevci. Izloženi čestim upadima

Turaka oni su naskoro morali iskusiti i drugu, mnogo veću pogibao. Pristavši uz cara pri ustanku Franje Rakoczyja 1703 oni su se sukobili s daleko nadmoćnijim mađarskim Kurucima, pretrpjeli teške gubitke te se sa znatnijim dijelom pučanstva morali povući sve do Srijema, a Kuruci su pregazili i grdno opustošili cijelu Bačku.

Poslije ugušenja Rakoczyjeva ustanka (1711) počeo se Bunjevci vraćati u svoje opustjele domove. Ali česti ratovi, a kasnije i kužne bolesti, prorijediše njihove redove. Istom za vrijeme Marije Terezije nastale su sretnije prilike, te je svestrano procvalo materijalno blagostanje. Brojni su Bu-

God. III. U Kalči

U Četvrtak 26. Siječnja 1872.

Broj 22

NASLOV »BUNJEVAČKIH I ŠOKAČKIH NOVINA«

njevci za ratne zasluge zadobili plemstvo i postali glavni politički i društveni predstavnici u Bačkoj. Tu je početak osnutka političkih općina u srednjoj i sjevernoj Bačkoj sa izrazito bunjevačkim značajem. Subotica kao glavno bunjevačko naselje bude 1743 proglašena povlaštenim kame-ralnim gradom i dobije u posjed 12 pustara, koje su joj i danas izvor bogatstva, a Sombor 1749 zadobije povlasticu slobodnoga kraljevskoga grada. Ali Subotica se u upravnom pogledu nije zadovoljila tim podređenim položajem, nego je sveudilj težila za konačnim oslobođenjem ispod županijske oblasti. Ta je borba trajala preko trideset godina, a dovršila se 1779, kada je Subotica postala slobodan kraljevski grad te je u čast kraljice zadobila naziv Maria Theresiopolis. Otada se Subotica počela brzo razvijati. Isto su tako bujno procvale i glavnija tadašnja bunjevačka naselja Bački Aljmaš, Baja, Bajmok, Bikić (Bács-Bokod), Gara, Kačmar, Cantavir, St. Moravica, Lemeši (Nemes-Militics) i t. d.

U to je doba srednja i sjeverna Bačka još uvijek bila napućena gotovo samim Bunjevcima, koji prevladavaju u cijeloj samoupravi županije. Taj svoj položaj sačuvali su i onda, kada su se koncem 18. st. počeli doseljavati Nijemci, a kasnije i Mađari.

Druge su prilike nastale u 19. st. buđenjem mađarske narodne svijesti. Mađari su tada sve uspješnije nastojali, da asimilacijom ostalih narodnosti stvore u Ugarskoj snažnu mađarsku većinu. Za što uspješnije provođenje te osnove započeli su sistematsko naseljivanje mađarskog žiteljstva u Potisju i srednjoj Bačkoj. Ta pomiješanost Bunjevaca i Mađara značila je prvu etapu odnarođivanja Bunjevaca. Naročito ih je mnogo odnarođeno u srednjoj Bačkoj, među njima i jedan dio plemstva i većina intelektualaca.

U takvim je prilikama zatekla Bunjevce mađarska revolucija 1848. Više nastalim okolnostima nego spontanom voljom Bunjevci su većinom stali na stranu Mađara. Za vrijeme apsolutizma, kada Mađari nisu imali nikakva utjecaja na javni život u Vojvodini, Bunjevcima nije prijetila opasnost odnarođivanja. Ali poslije nagodbe između Beča i Budimpešte (1867) Mađari putem školstva pokušavaju asimilirati Bunjevce, što izazva žestoku reakciju Ivana Antunovića i drugova. Svjetski je rat samo još pojačao narodnu svijest Bunjevaca. Po završetku rata oni su na velikoj narodnoj skupštini u Subotici 10. XI. 1918 na temelju samoodređenja stvorili odluku o stupanju u sastavni dio države Srba, Hrvata i Slovenaca, a 25. XI. 1918 u Novom Sadu oni su zajedno sa Srbima, Slovancima i Rusinima izrekli formalno odcjepljenje Vojvodine od Ugarske.

U novoj državnoj tvorevini Bunjevci su snažno očitovali svoje hrvatstvo, ali su se u tom bili sukobili s velikosrpskim težnjama, koje su nijekale hrvatstvo Bunjevaca. Ta je borba neprekidno trajala do propasti Jugoslavije 1941.

LIT.: Arch. Rakociana, sv. IX., str. 253—265; Evlia Cselebi, *Magyarországi utarám*, Budimpešta 1908; E. Ferencz, *Acta Bosnae*, Zagreb 1892; P. Winkler, *A Kalocsai és bácsi érsékség történeti ássrefoglalás*, 1926; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb 1930; Isti, *Povijest oslobodjenja Vojvodine*, Subotica 1939. P. P.

Naselja i ekonomsko stanje bačkih Bunjevaca. Bačkih Bunjevaca ima oko 120—130.000. Veće skupine žive oko Subotice, Sombora i Baje. Znatnija mjesta jesu ova: Bač-almaš, Baja, Bajmok, Bikić, Borsod, Cantavir, Čavolj, Čikerija, Čonoplja, Đurđin, Gara, Gornji Sv. Ivan, Jarčin, Kačmar, Kelebija, Lemeši (Nemes-Militics), Matević, Pačir, Sombor i okolišna sela, Stara Moravica, Subotica, Tavan-kut, Vaškut, Žednik.

Po zanimanju B. su ponajviše ratari, koji napredno obrađuju zemlju. Među njima imade nekoliko veleposjednika, kojima se posjed kreće između 200 i 400 lanaca (lanac = 2000 četvornih hvati). Tko ima posjed 80 do 150 lanaca, računa se među velike gazde. Srednji gazde imaju 40—80 lanaca, a mali 5—15. Drobļljenjem imanja nastalo je prilično mnogo malih posjeda. Seljaci žive često na t. zv. salašima, kako se naziva kuća za stanovanje sa svim potrebitim gospodarskim zgradama izvan grada (majur ili marof). Često je seljak ujedno i vlasnik kuće u gradu, koja mu služi, kada dolazi na tržište i kamo se povlači, kada ostari i preda gospodarstvo mladima. Na taj način dolazi do zanimljive socijalne pojave, koja posebno označuje ovakve gradove, naime da njihovi stanovnici prožive veći dio života na selu, a samo manji dio života u gradu. Posjed se često izdaje u napolicu ili s trećine ili u zakup (»pod arendu«) za ugovorenu svotu novaca. Težaci, koji obavljaju žetvu i vršidbu, zovu se »rirsari«, o kojima se kaže, da »rade ris« ili da »idu u ris«. Siju se žitarice, u prvom redu pšenica i kukuruz. Ječam, zob i raž siju se vrlo malo, a od veleobitnih biljaka nešto šećerna repa i kudjelja. Krumpir i grah sade se naveliko. Svaki salaš ima mali vrt za najnužnije potrebe kućanstva. Peradarstvo je vrlo razvijeno, jer se uzgajaju kokoši, patke, pure, morske kokoši, a osobito guske radi perja, koje je potrebno djevojci kod udaje. Razvijeno je uzgajanje konja, rogatae stoke, tovljenje svinja, dok ovčarstvo propada. U okolici Subotice bave se neki voćarstvom i vinogradarstvom. U obrtu i trgovini B. su manje zastupani, jer su ponajviše ostajali na svojim imanjima, ili su izabirali slobodna zvanja, ili su prelazili u činovnički stalež. Mnogo je seljačke omladine muške i ženske polazilo niže srednje škole. Koji se bave obrtom i trgovinom, obično postaju manufakturalisti, krojači, krčmari, mesari, a u novije vrijeme mehaničari i trgovci goveda i tovljenih svinja. Među radnicima nalazi se velik broj »nadničara«, t. j. sezonskih radnika, koji idu na nadnicu.

A. Š-ć.

<p>Priloga za 100 k. 1 fr. za 200 k. 2 fr. za 300 k. 3 fr. za 400 k. 4 fr. za 500 k. 5 fr. za 600 k. 6 fr. za 700 k. 7 fr. za 800 k. 8 fr. za 900 k. 9 fr. za 1000 k. 10 fr.</p>	<h2>BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA VILA.</h2> <p>Poučni, gospodarski i politični list.</p>	<p>Objekat se prima- nje na osnovu ovog. Plana nala- ze sile platimo pošteno. Redovnost se dopisno isporučuje Hrvatskoj, Bosni i Srbiji.</p>
God. III. U Kalči	U Četvrtak 2. Siječnja 1873.	Broj 1.

NASLOV »BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE VILE«

Vjerske i crkvene prilike među Bunjevcima. Bunjevci i Šokci, koji su od 1241 dolazili u svoje današnje krajeve, našli su u novoj postojbini stariji slavenski sloj. I novi naseljenici i starosjedioci bili su od iskona pripadnici katoličke Crkve. Kao prvi dušobrižnici Bunjevaca i Šokaca spominju se franjevci. Već 1260 spominju se franjevački samostani u Baču, Dardi, Monoštoru i Budimu, a 1400 samostan u Baji. Fra Fabijan iz Bača dobio je 1444 od pape Eugenija IV. vlast inkvizicije. Poslije mohačke bitke morali su franjevci zajedno sa svojim vjernicima podnositi velike progone. U Budimu pade 1528 od turske ruke fra Andrija Iločanin. Fra Đuro Milovan djeluje 1535 kao ispovjednik Bunjevaca u Segedinu. U početku 17. st. povjeren je vanjskomu svećeniku Šimunu Matkoviću kao misionaru župa »Bunjevci«, t. j. oni krajevi, gdje su Bunjevci živjeli. G. 1626 djelovao je u Mohaču, glavnom mjestu turskoga sandžaka, a 1635

BUNJEVCI IZ TAVANKUTA

pojavi se u Sarajevu, gdje su ga Turci bacili u tamnicu, odakle se novcem Propagande teškom mukom izbavio. G. 1643 u Karaševu je gvardijan fra Ivan Dezmanić, a fra Andrija Stipančić u Lipi. G. 1647 fra Solo Barilović gvardijan je u Sečenju, gdje su klerici »Dalmatinci« svršavali bogoslovske nauke. Fra Marin Ibrišimović, beogradski biskup, dijelio je 1649 sv. potvrdu u Martonošu, Bajmoku, Jankovcu, Santovu, B. Bregu, Kolutu, Somboru, Baču i Bukinu. G. 1656 fra Jeronim Slavić djeluje među Bunjevcima u Segedinu, 1672 fra Rafo Jambrehović u Pečuhu, 1681 fra Stjepan Milić u Tukulji.

Kakvo je bilo vjersko stanje u to vrijeme, najbolje nam pokazuje pismo fra Mihajla Radnića, što ga je kao provincijal 1686 poslao u Rim o prilikama u Bačkoj. On javlja: »Već četiri godine naša provincija kao da umire. Mnogu su našu braću poubijali. Mnogi su zatvoreni u tamnicama i izginuli. Naši su samostani i crkve u ruševinama, crkvene su nam stvari propale, stalno smo u sjeni smrti. Izvući ćemo možda još koji dan. Danju i noću skrivamo se po gustim šumama, i u ovakvim okolnostima nema nikoga, tko bi nas tješio i ulijevao nadu«. Isto fra Mihajlo Radnić bio je 1686 glavni organizator zadnje seobe Bunjevaca u njihovu postojbinu. U duhovnoj pastvi najviše se odlikovao fra Andrija od Dubočca, koji je predvodio tu seobu i 1693 postao gvardijan u Budimu. Poslije oslobođenja Budima (1686) popravljali su Bunjevci, što su im Turci bili porušili. No brzo dođoše Rákóczyjeve čete, t. zv. kuruci, koji su progonili katolike. Fra Jerko Guganović poveo je 1702 svoje vjernike (gens nostra Dalmatica) u Petrovaradin, gdje je u jakoj tvrđavi živio sedam godina. Poslije se narod povratio natrag, da ponovno podiže svoje razrušene domove.

Kriva je tvrdnja, da su bunjevačko-šokački Hrvati ikada bili pravoslavni. Naprotiv, istina je to, da je i 1899 prešao u Santovu 1200 rimokatoličkih šokaca na pravoslavlje.

Uređenjem redovne crkvene administracije nastalo je novo doba za bunjevačke Hrvate.

LIT.: E. Pavić, *Ramus viridantis olivae*, Budim 1766; L. Bračuljević, *Uzao serajinske goruce ljubavi*, Budim 1730; M. V. Batinić, *Djelovanje franjevača u Bosni i Hercegovini*, sv. II., Zagreb 1883; S. Borovszky, *Bács Bodrog vármegye*, Budimpešta 1909; I. Antunović, *Razprava o podunavskih Bunjevcih i Šokcih*, Beč 1882; J. Karácsonyi, *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*, Budimpešta 1924; Erdúj-helyi Menyhért, *A kalocsai érsekiség a renaissance korban*, Senta 1889; E. Fermendzin, *Acta Bosnae*, Zagreb 1892.

Bunjevačko školstvo. Kao kod ostalih Hrvata, tako su i kod Bunjevaca škole u najstarije vrijeme bile u rukama Crkve. Dijelile su se na kaptolske, samostanske ili župske i seoske pučke. Tako je to trajalo do bitke na Mohačkom polju, kada je sve katoličko školstvo bilo uništeno. Tek u

nekim mjestima mogle su se ponovno podignuti škole. Iz pisma temišvarskih trgovaca od 6. II. 1582 papi Grguru XIII. doznajemo, da je fra Antun Matković, bosanski biskup, otvorio školu za Bunjevce-Hrvate. Fra Marko Bandulavić, bosanski franjevac, sagradio je 1631 u Karaševu crkvu i školu. G. 1650 imali su franjevci svoju samostansku školu u Lipi, gdje je tada učilo 35 učenika.

Poslije velike seobe Bunjevaca 1686, kad su se bunjevački krajevi oslobodili Turaka, nastale su bolje prilike. Franjevci su uredili stare samostane i podizali nove. Osim samostana otvarali su i svoje škole. Pučke škole osnivale su se po vojnim krajinama. Organizacija je dovršena 1703, pa je u svima većim mjestima bilo škola. Dekretom Propagande od 26. IX. 1722 dopušteno je franjevcima, da mogu otvoriti bogosloviju u Budimu, a u Osijeku je otvorena 22. I. 1735. Prvi profesor bogoslovije u Budimu bio je fra Antun Paulović, koji se odlikovao dubokim znanjem u bogoslovskim naukama.

Osnovna nastava počela se snažno razvijati u 18. st., kad su biskupi naređivali župnicima, da u župama otvaraju škole. Osobito se u tom istakao Gabrijel Patačić, kaločki nadbiskup. G. 1738 izdao je pravilnik o ustrojstvu župa. Kantorova je dužnost bila, da poučava djecu. Gdje se osnovala župa, tu se odmah otvorila i škola. Redovnog učiteljstva još nije bilo. Poučavali su isluženi vojnici ili pismeniji obrtnici. Sistematičnu organizaciju školstva započela je Marija Terezija, a završio ju je Josip II. G. 1777 izdala je carica »Ratio educationis«, osnovna pravila za sve narodne škole. Cijela Bačka potpadala je pod školsko nadzorništvo u Pečuhu. Prvi nadzornik škola u Bačkoj bio je Mate Rudić, konzilijar i podžupan bački. Po ovim pravilima radilo se do mađarske bune 1848. Poslije se učilo po austrijskom sistemu. G. 1855 izdata je naredba »Verordnung«, kojom se osnovna škola dijelila na nižu i višu. Svaka je imala po 4 razreda. Po toj naredbi radilo se do 1868, kad je izglasan zakon o narodnim školama. Po ovom zakonu svaki je učenik imao steći osnovno znanje na svome materinskom jeziku. Zakon je bio dobar i liberalan u pitanju narodnih manjina, ali su njegove odredbe ostale mrtvo slovo na papiru. U školama se poučavalo samo mađarski, a nasilna mađarizacija sustavno se provodila u svim pravcima. Protiv nasilja u Subotici prvi je ustao Pajo Kujundžić. G. 1894 započe on oštru borbu u korist hrvatskoga jezika. Podnio je u tom smislu prijedlog Školskom odboru, tužio se ministarstvu prosvjete, poslao i memorandum sa 1200 potpisa najvidenijih rodoljuba. Ali sve uzalud. Tada se odlučio na zadnji korak. G. 1913 osnovao je u Subotici »Prvu bunjevačku školsku zadrugu«. Cilj joj je bio, da Bunjevci sami otvaraju i izdržavaju svoje narodne škole. Svjetski rat je omeo njegovu lijepu i rodoljubivu namjeru. Pri koncu rata dopustio je mađarski ministar prosvjete, da se u pučkim školama uči hrvatski. Poslije sloma Austro-Ugarske preuzeli su Bunjevci u svoje ruke sve svoje škole. Međutim dokora su bunjevački učitelji i profesori bili porazbacani kojekuda, a na njihova su mjesta došli gotovo sami Srbi. Bunjevački i šokački Hrvati morali su za svoja prava voditi žilavu borbu, koja je 1941 propašću Jugoslavije ušla u novu fazu. M. E.

Kulturne i prosvjetne ustanove. Prve prosvjetne i društvene ustanove javljaju se u drugoj polovini 19. st. »Pučka

BUNJEVCI IZ SUBOTICE I OKOLICE